

**Keskkonnaministri määruse
„Võru maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndi ulatus”**

SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Keskkonnaministri määrus „Võru maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndi ulatus” on ette valmistatud looduskaitseaduse (edaspidi *LKS*) § 10 lõike 6 alusel ja lähtudes §-st 7 eesmärgiga täpsustada määruses nimetatud üksikobjektide nimetus ja piiranguvööndite ulatus. Kehtivat kaitsekorda ei muudeta ja kaitse-eesmärke ei täiendata.

Määruse eesmärk on tagada Võru maakonna esinduslikumate põlispuude, rändrahnude, allikate ja maastiku üksikelementide säilimine, määrates neile sobivaima kaitsevööndi ulatus. Eelnõukohase määrusega täpsustatakse 55 Võru maakonnas asuva kaitsealuse looduse üksikobjekti piiranguvööndi ulatus, sh määratakse piiranguvöönd kaheksale seni keskkonnaregistrist puudunud, kuid kaitse alla võetud üksikobjektile. Seoses haldusreformiga liitusid Võrumaaga seni Põlvamaa koosseisus olnud Meremäe, Mikitamäe ja Väraska vald, mistõttu Võrumaa kaitstavate looduse üksikobjektide arv suurenes kaheksa objekti (Ilumetsa kraatrid, Karisilla kivi, Lautsi pettäi, Lepiku mänd, Niitsiku Suurkivi, Rebasmäe kuused, Rebasmäe allikad ja ürgmets ning Rõsna kadakas) võrra.

Keskkonnaministri määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti (edaspidi *KeA*) looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo kaitse planeerimise spetsialist Marica-Maris Paju (tel 5336 5805, e-post maris.paju@keskkonnaamet.ee), eelnõu vastavust looduskaitseadusele ja seletuskirja nõuetekohast vormistust on kontrollinud Keskkonnaameti looduskaitse osakonna kaitse planeerimise büroo juhtivspetsialist Eleri Laidma (tel 5304 7558, e-post eleri.laidma@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti üldosakonna jurist Maiu Paloots (tel 730 4422, e-post maiu.paloots@keskkonnaamet.ee) ja keeleliselt on toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Piret Palm (tel 626 0730, e-post piret.palm@envir.ee).

Objektide seisundit ja kaitsevööndi ulatuse vajadust hindasid eksperdid Uudo Timm, Evar Saar ja Taimo Aasma. Peamiselt on piiranguvööndi ulatuse määramisel lähtutud ekspert U. Timmi 2010. aastal koostatud tööst „Võru maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide inventuur”. Lisaks on kasutatud V. Ranniku ja P. Saarnitsa 2001. aastal koostatud Võrumaa kaitsealuste põlispuude gruppide inventuuri aruannet. 2017. aastal hindasid loodusobjektide seisundit KeA kaitse planeerimise büroo kaitse planeerimise spetsialistid R. Reimann, P. Saarnits ja M. Paju.

2. Eelnõu sisu

2.1. Objektide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Keskkonnaministri 2. aprilli 2003. a määrus nr 27 „Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri” ei defineeri loodusobjektide kaitse-eesmärki, kuid sätestab kaitstava looduse üksikobjekti olemuse: üksikobjekt on teadusliku, ajaloolis-kultuurilise või esteetilise väärtusega elus või eluta loodusobjekt. Vastavalt LKS §-le 7 on loodusobjekti kaitse alla

võtmise eeldus lisaks selle ohustatus, haruldus, tüüpilisus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus.

Rahvusvahelised lepingud looduse üksikobjekte ei käsitle, seega puudub rahvusvaheline kohustus määruses käsitletavat objektid kaitse alla võtta ning tegu on siseriikliku kaitse tagamisega.

Ohustatus ja haruldus

Looduse üksikobjektide kaitse on esmatähtis konkreetne eluta looduse objekt või isend (puude puhul), mitte isendi liigikaitse aspekt. Üksikpuud on võetud kaitse alla alates Eesti Vabariigi algusaegadest, kui pärast maareformi raiuti maha paljud põlispuud ja seeläbi vaesustus meie maastik. Puud on aeglase kasvuga ja pikaealised objektid, seetõttu on iga konkreetne põlispuu unikaalne ja hävimisel asendamatu.

Suurte rändrahnude kaitse vajadusele juhiti tähelepanu juba 19. sajandi lõpuveerandil, kui palju rändrahnede lõhki ehituse tarbeks. Mida kaugemale viimase mandrijäätmise keskmeest Skandinaavias, seda haruldasemad on suured rahnud looduslikes asupaikades. Näiteks Võrumaal on vaid üks hiidrahn. Kaitsekorda rakendamata on oht nii puude kui ka kivide hävimiseks (näiteks ehitus, skulptuuride loomiseks kasutamine vms) ja seeläbi maastikupildi vaesustumiseks.

Tüüpilisus

Põlispuud, suured kivid ja allikad, samuti maastiku pinnavormid ehk maastiku üksikelemendid on meie vanade asustuspiirkondade tüüpilised maamärgid ning rändrahnude (ja üldse kivide) rohkus ja allikate olemasolu on olnud asustusmustri (elamuvalad, põllumaad) oluline kujundaja. Seetõttu on looduse üksikobjektide kaudu oluline järgnevatele põlvetele säilitada mitmekesist ja piirkonnale omast (tüüpilist) maastikuilmet. Üksikobjektide tüüpi „puu” tasemel väljendub tüüpilisus ka avatud maastikus kasvanud puu liigile omases kasvukujus.

Teaduslik väärtus

Eluslooduse objektide, puude teaduslik väärtus seisneb nende vanuses ja mõõtmetes (näiteks Tamme-Lauri tamm, Reinu kadakas, Soolätte künnapuu), st dendroloogiliselt on huvipakkuv, kui vanaks erinevate pärismaiste ja võõrpõlvete liikide (Võrumaal näiteks kollased kased) üksikud isendid võivad elada ja missugused mõõtmed seejuures saavutatakse. Samuti pakub teaduslikku huvi puuliikide tavapärasest erinev kasvukuju või -vorm.

Eluta looduse ehk geoloogiliste objektide ehk geoloogiliste loodusmälestiste (aluspõhja paljandid, rändrahnud, allikad, karst, maastiku üksikelemendid jne) väärtus seisneb eelkõige selles, et nende muutumatu säilitamise abil on võimalik selgitada erinevate piirkondade geoloogilist arengut pärast viimast jäätmist ja tänapäeval kulgevaid geoloogilisi protsesse. Eestis on Euroopa suurimad hiidrahnud ja eri tüüpi liustikutekkelised pinnavormid, millel on teaduslik väärtus. Eesti Teaduste Akadeemia väljaande „Eestimaa suured kivid” andmetel on praeguseks säilinud 80–85% suurte rahnude algsest kogumist ja see on oma üle 1800 ulatuva koguarvuga seetõttu väga esinduslik alus mandrijää toimemehhanismi uurimisel. Võrumaal on geoloogiliste üksikobjektidena kaitse all rändrahnud, paljand, allikad ning kaks pinnavormi: Võidumägi ja Ilumetsa kraatrid.

Ajaloolis-kultuurilise väärtuse all mõeldakse nii seost kohapärimusega (näiteks Tamme-Lauri tamm, Lagakivi, Pütsepa kivi) kui ka seotust kas kogu Eesti või kohaliku piirkonna kultuuriloos oluliste isikute, ajaloosündmustega või traditsioonidega (näiteks

ristipuud). Ajaloolis-kultuuriline väärtus on teadaolevalt neljal kivil ja 16 puul, sh viis ristipuud. Looduskaitseajalooline väärtus on viiel objektil, mis olid kirjas juba I looduskaitseregistris, mida peeti aastatel 1936–1941. Ürglooduse objektina on märgitud kõik rändrahnud.

Esteetiline väärtus väljendub puude puhul nende võra ja tüve suursugususes (näiteks Tamme-Lauri tamm, Soolätte künnapuu) ja/või eripärasel kasvukujul, kivide puhul väljendub nende esteetilisus harukordses suuruses ja/või rahnukujus (näiteks Tsutsu kivi, Lagakivi). Eripärase kasvukujuga puud ja suured kivid on silmapaistvad märgid maastikus ja selle tõttu on neil väärtus miljöölöönajana. Allikate esteetiline väärtus seisneb veepeeglis ja/või väljavoolukoha maastikulises vormis (näiteks paljand, reljeefne karstilehter vms) ning maastikulises koosmõjus teiste loodusobjektidega (näiteks suured rahnud, põlised puud).

Iga konkreetse objekti väärtus on esile toodud tabelis 1.

2.2. Looduse üksikobjektide kaitse alla jätmise otstarbekus

Kõigil määruses nimetatud looduse üksikobjektidel on esinduslik välimus ja märkimisväärsed parameetrid (tabel 1), mis teevad määruses nimetatud üksikisendid või objektid väärtuslikuks. Nimetatud loodusobjektide kaitse vajadus tuleneb seega riiklikul tasemel kõrgest loodusväärtusest. Põliseid puud, rändrahnud, allikaid ja pinnavorme on võimalik kaitsta vaid nende ajaloolises kasvukohas või looduslikus, st algse asukohas. Kui puu hävib, siis ei kandu tema väärtus teistele samas kohas kasvavatele puudele või sama liigi esindajatele, ning kui rändrahn teisaldatakse algsest asukohast, kaotab see oma teadusliku väärtuse.

Elus looduse objektide, puude kaitse alla võtmise ja jätmise üle otsustamiseks tuleb kaaluda vastava puu liigimaseid bioloogilisi parameetreid (kõrguskasv, jämedus, võimalik vanus) ja välimust (võra ja tüve kuju, korba paksus ja rõmelisus). Määruses nimetatud puud on kaitse alla võetud esinduslike mõõtmete, kõrge vanuse ja dekoratiivse kasvukuju tõttu ning on otstarbekas jätta need kaitse alla, sest olenevalt liigist ja kasvukohast (sh eriti valgustingimustest) on neil eeldus saavutada liigile omane kõrge vanus ja suured mõõtmed. E. Laasi „Dendroloogia õpiku” (1967) andmetel võivad näiteks männid elada 300–600 aasta vanuseks, kuigi intensiivne juurdekasv lõpeb 70–80 aasta vanuselt. Pikeaalised puuliigid on samuti tammed ja pärnad. Põlised puud on seotud vanade talukohtade või mõisatega ja on seetõttu pärandmaastiku osa. Pärandmaastike ja selle säilinud elementide (antud kontekstis põlispuude) väärtustamine on üks osa koha identiteedist ja aitab paremini mõista kogu kultuuriloo kujunemist.

Määruses nimetatud Võrumaa rändrahnud on kaitse alla võetud teadusliku väärtuse, suurte mõõtmete ja dekoratiivsuse tõttu maastikus. Tuginedes H. Viidingu raamatule „Suurte rändrahnude kirjeldamise juhend” (1986) peetakse seletuskirjas teadusliku väärtuse all eelkõige silmas rändrahnukivimilist koostist, mille alusel hinnatakse mandrijää liikumissuundi, ja kulutusastet. Eriti väärtuslikud on nn juhträndkivid, mis pärinevad suhteliselt kitsalt avamusalalt. Samuti on paljandi, kraatrite ja mitme kivi puhul oluline nende kultuurilooline tähtsus ja nendega on seotud kohamuistendid. Siinjuures tuleb tähele panna, et mida lõuna poole, seda haruldasemad on suured kivid.

Käesolevas määruses käsitletakse Võrumaa esinduslikke elus ja eluta looduse üksikobjekte, millel on üks või mitu eespool nimetatud väärtust. Kaitse alla jätmise oluline eesmärk selleks, et kaitsta unikaalseid objekte, mida nende hävimise korral ei ole võimalik taastada ei samas kohas ega mujal.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

LKS § 4 lõige 6 sätestab üksikobjekti olemuse. Kaitstav looduse üksikobjekti on elus või eluta loodusobjekt, nagu puu, allikas, rändrahn, juga, karestik, pank, astang, paljand, koobas, karst või nende rühm. Kuna määruses käsitletakse ainult üksikpuid ja -kive (rändrahne), ei ole vajadust valida määruses käsitletavate objektide puhul mõnda teist looduskaitseaduses võimaldatud loodusobjekti tüüpi. Üksikobjekti ümber olevat eripärase loodusobjekti säilitamiseks vajalikku piiranguvööndit ei saa käsitleda LKS-s nimetatud kaitsealana eelkõige selle väikese pindala (enamasti ca 0,7 ha) ja eesmärgi tõttu. Hoiuala on liikide elupaikade ja kasvukohtade kaitseks määratud ala, st kaitse eesmärk on liikide ja koosluste kaitse. Püsielupaigana kaitstakse ainult konkreetse kaitsealuse taimeliigi kasvukohta, mitte üht kindlat vastava liigi mingi tunnuse tõttu silmapaistvat üksikisendit, nende rühma või maastikuelementi, ja seetõttu pole ka see kaitstava objekti tüüp sobilik.

2.4. Piiranguvööndi ulatus

Määruses käsitletud looduse üksikobjektid on kaitse alla võetud nii Eesti Vabariigi algusaastatel kui ka enne taasiseseisvumist asjaomase ametiasutuse otsuse või käskkirjaga. Tulenevalt Eesti NSV ÜN 23. veebruari 1990. a otsuse „Eesti NSV seaduse „Eesti looduse kaitse kohta” kehtestamisest” punktist 4 laieneb alates 15. märtsist 1990 looduse kaitse ja kasutamisega seotud suhetele, mis on tekkinud enne 15. märtsi 1990. aastat, Eesti NSV seadus „Eesti looduse kaitse kohta”. 9. juulil 1994. a jõustunud „Kaitstavate loodusobjektide seaduse” § 30 lõige 6 sätestas, et kõik enne nimetatud seaduse jõustumist moodustatud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord jäävad kehtima kuni nimetatud seadusega ettenähtud korras kaitse-eeskirjade rakendamiseni niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus kehtiva seadusega. Sisuliselt sama regulatsiooni annab ka kehtiva LKS § 91 lõige 1, mis sätestab, et enne LKS-i jõustumist kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord jäävad kehtima kuni LKS alusel uue korra kehtestamiseni või kaitsekorra kehtetuks tunnistamiseni. Piiranguvööndi ulatuse kehtestamine kaitsealuse looduse üksikobjekti ümber määrab kindlaks piirangutega maa-ala suuruse.

LKS § 11 lõike 3 punkti 2 kohaselt määratakse üksikobjektile kaitse alla võtmisel koos kaitse alla võtmise eesmärgiga ka kaitsevööndi ulatus. Praeguseeni on määruses käsitletud loodusobjektide ümber kehtinud looduskaitseaduse § 68 lõikes 1 nimetatud 50 m raadiusega piiranguvöönd, sest kaitse alla võtmise otsustega ei ole määratud täpsemat kaitsevööndi ulatust. Sageli on sellise ulatusega piiranguvöönd põhjendamatu ja ebaotstarbekas, kuna see ei ole vajalik objekti säilimiseks, see ei mõjuta objekti vaadeldavust ning põhjustab liigset halduskoormust. Samas peab piiranguvööndi ulatus olema piisav, et tagada loodusobjekti kaitseväärtuse säilimine. Piiranguvööndi piiritlemise aluseks on Eesti põhikaarti (1 : 10 000) ja maakatastri andmed 2017. aasta III kvartal seisuga. Üksikobjektide piiranguvööndi ulatuse määramisel on võetud aluseks ekspert Uudo Timmi 2010. aastal koostatud töö „Võru maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide inventuur”.

Piiranguvööndi määrusega määratud ulatus sõltub kaitstava looduse üksikobjekti mõõtmetest, esinduslikkusest, tähtsusest kultuuriajaloo või rahvapärimuses, asukohast ja sellest tulenevalt vaadeldavusest looduses ning ümbritseva maastiku iseloomust. Samuti on arvestatud Maailma Looduskaitseliidu (IUCN) soovitusetega. IUCN kaitsekategooriates on silmapaistvad looduse üksikobjektid nimetatud loodusmälestisena (*Natural monument or feature*, III kategooria). Vastav kategooria on märgitud ka Eesti Looduse Infosüsteemis /

keskkonnaregistris. Loodusmälestiseks võib olla nii maastikuelement (*landform*), geoloogiline ilming (*geological feature*) või eluslooduse ilming, mis on väikesepindalaline ja mida kaitstakse koos lähima ümbrusega ning millel on sageli ka külastusväärtus. Piirnev ala peab olema piisavalt suur, et kaitsta objekti ja selle ümbruse terviklikkust (https://www.eea.europa.eu/help/glossary#c0=N&c4=30&b_start=90).

Piiranguvööndi piiritlemisel käesoleva määruse kontekstis on lähtunud järgnevatest põhimõtetest.

Puude piiranguvööndi ulatuse määramisel oli põhikriteeriumiteks puu asukoht (sh puud ümbritsev maastikutüüp) ja isendi välimus (seisund). Üldjuhul on piiranguvöönd ringikujuline, st ühesuurune igas suunas, kuid sõidutee vahetus läheduses kasvavate puude puhul on piiranguvöönd määratud tee servani (näiteks Haabsaare kollased kased, Haki männid, Raha pettäi).

Puude puhul on piiranguvööndi määramisel arvestatud nende senist kasvuruumi (st kas puu on kasvanud lagedal või metsas) ja sellega korrelatsioonis olevat puuvõra laiust (projektsiooni maapinnal), samuti puu liigiomast kõrguskasvu. See on vajalik, et tagada puuvõra hea seisund ja puude vaadeldavus. Samuti on arvestatud, et piiranguvööndis ei tohi puujuurte kahjustamise vältimiseks ja puude pikaajalise stabiilsuse tagamiseks teha kaevetöid ja künda, sest veerežiimi rikkumisel ja juurte kahjustamisel võib puu seisund tunduvalt halveneda ja puu hukkuda ning loodusmälestise kaitseväärtus hävib.

Piiranguvööndi ulatuse määramisel on arvestatud ka võimalikku puust tulenevat ohtu (murduvad oksad või puu) piiranguvööndis liikujatele ja/või nende varale ning kaitseala valitsejale on antud volitus keelata kaalutlusotsuse alusel piiranguvööndis uute ehitiste (nii rajatiste kui ka hoonete) rajamine.

Piiranguvööndi määramisel on arvestatud ka sellega, et piisav vööndi ulatus annab võimaluse tagada seal püsivate kasvutingimuste (eriti valgustingimused) säilitamise, mis omakorda tagab kaitse-eesmärgi ehk põlispuude hea seisundi. Suurim lubatud piiranguvööndi ulatus on määratud nendele põlispuudele, millel on tüüpiline avamaastikus kasvanud puule omane väga laiuv võra (näiteks Tamme-Lauri tamm, Snikkeri tamm, Roosisaare suurem tamm), mis on väga vanad ja harjunud kasvama kindlates tingimustes ning millele on oluline säilitada pikk vaatesiht. Teistele põlistele puudele määrati piiranguvööndi ulatuseks 30 m. Erandina on piiranguvöönd määratud väiksem siis, kui puu on loomuosaselt väikesekasvuline liik, nagu kadakas (näiteks Reinu kadakas, 15 m). Väiksem piiranguvöönd määrati ka Ruuga pettäile (15 m) ja Toborna pettäile (10 m), sest puud on kunagi tormis ladva kaotanud ja seetõttu väga madalad ega vaja suurt piiranguvööndit. Mitmikobjektidele, nagu Haabsaare kollased kased, Mäenurme tammed, Meremäe männid ja Sarnito künnapuud, määrati ühine piiranguvöönd.

Rändrahnude piiranguvööndi ulatuse määramisel lähtuti peamiselt kahest neid ümbritsevast maastikutüübist, st sellest, kas objekt asub avatud maastikul (põllul, heinamaal) või metsas. Kõik Võrumaa rändrahnud asuvad metsas.

Vastavalt LKS § 68 lõikele 4 on keelatud kaitse alla võetud looduse üksikobjekti seisundit või ilmet kahjustada või tegevus. Seetõttu määrati eelkõige esteetilistel (maastikukujunduslikel) kaalutlustel kõigi metsas paiknevate rahnude ümber piiranguvööndi raadiuseks 30 m. Piiranguvööndi selline ulatus metsamaal tagab üksikobjekti parema kaitse, sest vastavalt kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskirja § 7 lõikele 4 vaatab üksikobjekti valitseja

metsaraie taotluse läbi ja annab kümne päeva jooksul pärast taotluse saamist metsakoosluse liikide ning vanuse mitmekesisuse säilitamise eesmärgist lähtudes kirjaliku nõusoleku ja seab vajaduse korral tingimused või esitab motiveeritud keeldumise. 30 m on piisav ulatus, et arvestades ka IUCN soovitusi, tagada kujundusraiate abil rändrahnudele sobiv ümbrus. Eelkõige ongi sellise ulatusega piiranguvöönd vajalik vaadeldavuse tagamiseks ja selleks, et valitsejal oleks võimalus tingimuste andmise kaudu tagada objekti esteetiline ümbrus.

Allikate puhul on tegemist pindalaliste üksikobjektidega, mille piiranguvööndi ulatus on tingitult maastiku iseärasustest ebakorrapärane, ja mis on esitatud hektarites. Piiranguvööndi ulatus sõltub allikate rühma väljavoolukohast ja kalda olemusest ning see ei ole suurem kui looduskaitseaduse § 37 lõike 1 punktist 3 tulenev allika kalda piiranguvööndi ulatus (50 m). Võrumaal on kaitse all üks allikate rühm ja üks allikas. Allikate rühm koosneb kahest nimetust devonipaljandi jalamilt väljavoolavast allikast ja nimetati asukoha järgi Uue-Antsla kalatiigi läteteks. Ilumetsa ehk Rebasmäe allikas, moodustab tervikliku maastikulise kompleksi ürgoru ja selle nõlvadel kasvava metsaga. Allikate piiranguvöönd on mõlemal juhul erikujuline ja piiritlemine on täpsustatud tabelis 1 konkreetse objekti juures.

Maastiku üksikelemendid, mis on üldjuhul pinnavormid, on oma olemuselt looduses selgelt eristatavad (esilekerkivad) elemendid, mille piiritlemine on raskendatud nende ebakorrapärase kuju ja suuruse tõttu. Geoloogiliste objektide puhul on oluline nende terviklikkus ja selle kaudu mõju maastikule. **Võidumägi** on maastikus selgesti märgatav kahetipuline künnis. Praegu on Võidumägi keskkonnaregistris arvel vana kaitsekorruga alana. Kaitse all on praegu vaid selle kõrgem osa ja piir ei ole looduses selgelt arusaadav. Ala piiritlemisel kasutatakse looduses hästi jälgitavaid tunnuseid: maantee, möödistatud maaüksused, kõlvikupiir ja kõrgepingeliini koridor. Kõlvikupiir on selgesti eristatav, kuna tegemist on objekti jalami ja soo piiriga. **Ilumetsa kraatrite** rühmas on viis kraatrit. Kaitse alla on kaks maapinnal selgelt eristatavat kraatrit, mille puhul on teaduslikult tõestatud nende meteoriitne päritolu ja mille kohta on olemas ka pärimuslood. Tulenevalt kraatrite kultuuriloolisest ja teaduslikust tähtsusest ongi kaitse alla võetud vaid kaks kraatrit. Kraatrid on pisut ebakorrapärase ümmarguse põhiplaaniga objektid, mille piiranguvööndi piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et kaitstud oleksid kraatri olulised osad (kraater ja selle vall) ning tegevused väljaspool valli ei kahjustaks geoloogilist objekti ja selle lähiümbruse maastikuilmet. Kahjustavaks, näiteks erosiooni tekitavaks tegevuseks võib olla lageraie, maa metsa istutamiseks ettevalmistamine, sõidukitega sõitmine metsa kokku- ja väljaveol, ehitamine jne.

Ükski Võrumaa kaitsealune loodusobjekt ei ole kaitse all muinsuskaitse seaduse alusel, kuid kolm objekti (Meremäe männid ehk Ustinapedäjäd, Tsirgu määnd ehk Kalmõpettäi ja Roosisaare tammed) asuvad ise mälestisel või selle kaitsevööndis (tabel 1). Lisaks on Võrumaal kaitse all viis puud, mis on tuntud ristipuudena ja millel on seetõttu ajaloolis-kultuuriline väärtus.

Kaitsealadel asuvad kaitsealused objektid. Üheksale objektile, mis asuvad kaitsealadel, määrati piiranguvööndi ulatus 0 m, sest nende objektide kaitse tagab kaitseala kaitse-eeskiri ning täiendava piiranguvööndi ulatuse kehtestamine ei ole vajalik. Kaheksa objekti asuvad Haanja Looduspargis (on selle kaitse-eesmärgiks) ja üks objekt, Karisöödi tamm, kasvab Peetri jõe maastikukaitsealal. Omalaadne objekt on Haki männid, sest mõlemad puud kasvavad teemaal, kuid ühe puu piiranguvöönd asub osaliselt Haanja looduspargis ja seda eraldi ei määrata. Kahel puul on ühine piiranguvöönd, mis piirneb Haanja Looduspargi välispiiriga.

Keskkonnaregistris puuduvad objektid. Määrusega määratakse piiranguvöönd ka kaheksale objektile, mis on kaitse alla võetud Võru Maavalitsuse 16. novembri 1992. a määrusega nr 185

„Võru maakonna looduse üksikobjektide ja parkide kaitse korraldamise eeskirjad” ja on looduses tuvastatavad, kuid mis on ekslikult keskkonnaregistrisse kandmata. Need objektid on Ruuga pettäi, Sänna hiigellehis, Roosisaare mänd, Ihandu liivapaljand ja Kunnasilla koopad, Hendriku tamm, Korgõmäe pettäi, puudesalu Tammetsõõr ja Tohkre tammed.

Üksikobjektide nimed. Kaitstavaid looduse üksikobjekte on eri õigusaktides nimetatud eri nimedega. Tihti on õigusaktides nimetatud vaid puuliiki või üksnes märgitud, et kaitse alla on võetud *suur kivi* või *rändrahn*. See raskendab objektide ühest tuvastamist. Määrusega täpsustatakse osal seni kaitse all olnud looduse üksikobjektidest nimed, et vältida nende segiajamist ja kergendada leidmist keskkonnaregistris, kus praegu on mitu objekti sama nimega (nt *harilik tamm*). Eri nimevariantide korral on määruses kasutatud sobivaimat nimetust, mis võimaldab objekti üheselt määrata. Seni vaid suure kivina või puu liiginimetusega nimetatud kaitsealuse puu selgemaks identifitseerimiseks on (liigi)nimetusele nime täiendina lisatud kas küla või talu nimi. Arvestades paikkonna ja võru keele eripära on eksperdi soovitusel kirjakeelse termini *mänd* asemel kasutatud võrukeelset sõna *pettäi* (nt Hinsa mänd – Hinsa pettäi, Jõõrte pettai – Jõõrte pettäi).

Määruse eelnõuga täpsustatakse Võrumaal 56 kaitstava looduse üksikobjekti: 43 puu või puuderühma (millest kaheksa asuvad kaitsealadel), üheksa rändrahn (sh üks asub kaitsealal), kahe allikate rühma piiranguvööndi ulatust ja kahe maastikuelemendi piiranguvööndi pindala, kusjuures kuue objekti puhul kasutatakse maksimaalset lubatud piiranguvööndi ulatust. Eelnõuga vähendatakse 35 kaitstava looduse üksikobjekti piiranguvööndi ulatust. Maastikuelemendi Võidumägi pindala suurendatakse nii, et oleks haaratud maastikuelement tervikuna nagu algselt kaitse alla võttes oli mõeldud. Kokku suureneb Võidumäe pindala 7,9 ha. Kaitsealusele loodusobjektile kaks devoni paljandiga allikat, mis on seni registris punktobjektina, määratakse pindala (0,5 ha) ja nimetatakse ümber. Samuti täpsustatakse kahe Ilumetsa kraatri asukoht, piir ja piiranguvööndi pindala.

Piiranguvööndi ulatuse määramisel on kasutatud looduses hästi jälgitavaid tunnuseid, nagu teed, trassid ja veekogude kaldajoon, ning mõnel juhul on kasutatud ka kinnistupiiri.

Tabelis 1 on objektid nimetatud uue nimega, sulgudes on nimetatud kasutusel olnud paralleelnimed (vanad nimed) ning ühes omavalitsuses olevad objekte (seisuga II kvartal 2017) on käsitletud järjest. Seejuures on omavalitsused nimetatud ühinemiseelsete nimedega. Selguse mõttes on objektid grupeeritud tüüpide, s.o puude (puude gruppide), rändrahnude ja geoloogiliste objektid kaupa.

Tabel 1. Võru maakonnas kaitse alla võetud looduse üksikobjektide piiranguvööndite ulatus. KR – keskkonnaregister (seisuga august 2017), KmR – kultuurimälestiste riiklik register, pv – piiranguvöönd, LP – looduspark. Maakatastri andmed on seisuga 2017. aasta III kvartal

| | Objekti nimi (vana nimi) KR kood | Asukoht (KOV/küla) | Piiranguvööndi ulatus (m; ha) ja põhjendus, miks objekt on kaitse all (sh objekti kaitseväärtus ja otstarbekus). Puu ümbermõõt 2017. aasta seisuga on esitatud 1,3 m kõrgusel, kui ei ole märgitud teisiti. Puude kõrgust 2017. aastal toimunud välitööde käigus ei mõõdetud ja kasutatud on KR andmeid. |
|---------------------------------|---|---------------------------------|--|
| Põlispuud ja puudegrupid | | | |
| 1. | Haabsaare kollased kased (Kollased kased (7)) KLO4000664 | Antsla vald Haabsaare küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,27 ha. Piiranguvöönd on erikujuline, kõikidele kollastele kaskedele ühine ja hõlmab ka noori puid. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m. Praegu kehtiv 50 m raadiusega piiranguvöönd ulatub üle maantee asuvasse metsa, mis ei ole puude kaitseks vajalik ega otstarbekas. Puud on kergesti ligipääsetavad.</p> <p>Puud (6 tk) on teadusliku väärtusega. KR andmetel on tegemist omapärase kasvuvormiga kaskedega (nn jalakalehised kased), teadusliku nimega <i>Betula alleghaniensis</i>, mis on Eestis harva esinev võõrliik. Vanemad puud on üle saja aasta vanused, need on istutatud 20. sajandi alguses mõisast jahilossi viiva tee äärde.</p> <p>Kaitse alla võtmise aegsest seitsmest puust on säilinud kaks. Neli puud on noored isekülvsed puud.</p> <p>Säilinud kaks vana puud on heas seisukorras ja elujõulised ning üks puu on tähelepanuväärsete mõõtmetega: suurima puu ümbermõõt on 125 cm.</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses riigimaal.</p> |
| 2. | Mäe-Lõhtsu tamm (Mäe-Lõhtsoo tamm) KLO4000428 | Antsla vald, Kirikuküla küla | <p>0,77 ha.</p> <p>Puu kasvab järsul nõlval. Vaadeldavuse ning puu valgus- ja niiskustingimuste huvides on vajalik kehtestada maksimaalne piiranguvööndi ulatus. Piiranguvöönd on erikujuline, selle määramise aluseks on raadius 50 m ja selle piir kulgeb mööda maaüksuse piiri.</p> <p>Puu on esteetilise ja teadusliku väärtusega. Puu teaduslik väärtus seisneb tema vanuses (arvutuslikult ca 400 aastat) ja tüve remondi</p> |

| | | | |
|----|--|------------------------------|---|
| | | | <p>meetodis. H. Relve andmetel on Mäe-Lehtsuu tamm suurima tüvemahuga tamm Eestis. Puul on looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud ka I looduskaitseregistrisse.</p> <p>Puu on halvas seisukorras, kuid ülisuurte mõõtmega (übermõõt 720 cm, mis on Eesti üks suurimaid, KR andmetel kõrgus 28 m (1998)). Säilinud oksad on elujõulised.</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 3. | Tamme-Lauri tamm KLO4000427 | Antsla vald, Urvaste küla | <p>50 m. Eesti vanim ja esinduslikum tamm, mistõttu kasutatakse suurimat piiranguvööndi ulatust, et puu keskkonnatingimused ei muutuks ja see oleks hästi vaadeldav.</p> <p>Puul on esteetiline (väga laia ulatusega võra, võimas rõmeline tüvi), ajaloolis-kultuuriline (seotud kohamuistenditega, puu on kantud Eesti 10-kroonilisele rahatähele) ja teaduslik väärtus (jämedaim ja vanim tamm). Puul on looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli kantud ka I looduskaitseregistrisse.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmega (KR andmetel on kõrgus 20 m ja übermõõt 821 cm). Tammel on tüüpiline avatud maastikus kasvanud puu laiuv võra.</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad riigimaal.</p> |
| 4. | Väikuni viieharuline kuusk ehk Punde puntrakuusk KLO4000179 | Antsla vald, Pihleni küla | <p>30 m. Piiranguvööndi määramisel on arvestatud, et tegemist on eaka puuga, millele on oluline säilitada tuulevari. KR kihil on puu asukoht ekslikult märgitud ca 55 m edela suunas puu tegelikust asukohast. Määrusega on KR kihil puu asukoht parandatud.</p> <p>Puul on teaduslik väärtus. H. Relve (2008, Eesti Loodus nr 6) andmetel on Punde puntrakuusk Eesti jämedaim harilik kuusk (2005. a übermõõt 400 cm).</p> <p>Puu on halvas seisukorras, selle kaks haru on murdunud, kuid übermõõt on võrreldes kaitse alla võtmise ajaga kasvanud ja säilinud harud on tihedad. Puu kaitseväärtus seisneb eelkõige tema</p> |

| | | | |
|----|--|---|--|
| | | | <p>omapärases kasvukujus.</p> <p>Objekt asub eramaal metsas.</p> |
| 5. | Haki männid KLO4000862 | Rõuge vald, Kavõldi ja Pulli küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,19 ha.</p> <p>Kaitse all on nn paarispuud teine teisel pool Käätso-Rõuge-Luutsniku (25195) teed, sh üks mänd (I puu) kasvab Haanja LP-s. Piiranguvöönd on määratud ainult sellele männile (II puu), mis kasvab väljaspool Haanja LP-d maantee teekatte ääres. Piiranguvöönd on erikujuline ega laiene kaitsealal kasvavale männile, kuid hõlmab maantee kogu laiuses ja külgneb Haanja LP välispiiriga. See on vajalik, sest mõlemad puud kasvavad vahetult tee ääres ja piiranguvööndi selline ulatus annab kaitseala valitsejale võimaluse seada teetöödele tingimusi puude kaitseks. Samuti tagab see puude vaadeldavuse. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m. Põhikaardil on II puu asukoht ekslikult märgitud eramaale ca 9 m lõuna poole puu tegelikust asukohast. Määrusega on KR kihil puu asukoht parandatud.</p> <p>Männid on esteetilise väärtusega. Mõlemat mändi on kasutatud ka ristipuuna, mistõttu neil on suur ajaloolis-kultuuriline väärtus. Puud on pärandkultuuriobjekt.</p> <p>Suurem puu (I) on väga heas seisukorras, teine puu (II) on tüvevigastuste tõttu rahuldavas seisukorras. Mõlemad puud on elujõulised ja suurte mõõtmetega (I puu võra läbimõõt 16 m, übermõõt 320 cm, KR andmetel kõrgus 19 m; II puu võra läbimõõt 15 m, übermõõt 270 cm, KR andmetel kõrgus 19 m).</p> <p>I puule piiranguvööndit ei määrata, sest see kasvab Haanja LP-s (eramaa). II puu kasvab riigimaal, piiranguvöönd asub eramaal ja riigimaal.</p> |
| 6. | Kadõni pettäi (Kadeni mänd) KLO4001150 | Rõuge vald, Kadõni küla | <p>30 m.</p> <p>Piiranguvööndi ulatuse määramisel on arvestatud, et puul on laiuv võra, mis ulatub külavahetee kohale. Tee jääb piiranguvööndisse.</p> <p>Puul on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. Puud on kasutatud ristipuuna, mistõttu on see pärandkultuuriobjekt. Puu on hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja suurte mõõtmetega (übermõõt 325 cm, võra läbimõõt</p> |

| | | | |
|----|---|-------------------------------|---|
| | | | <p>20 m ja kõrgus KR andmetel 15 m).</p> <p>Puu kasvab talude juurde viiva tee servas. Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 7. | Karisöödi tamm KLO4000421 | Rõuge vald, Karisöödi küla | <p>0 m.</p> <p>Puu kasvab Peetri jõe maastikukaitseala (KLO1000173) Peetri jõe piiranguvööndis, kuid ei ole kaitseala kaitse-eesmärgiks (2018. a seisuga).</p> <p>Puul on esteetiline väärtus ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. Puu on pärandkultuuriobjekt.</p> <p>Tamm on heas seisukorras ja sel on märkimisväärsed mõõtmed. Puu ümbermõõt on 450 cm ja KR andmetel on kõrgus 23 m.</p> <p>Objekt asub eramaal.</p> |
| 8. | Kooli peltai (Kooli peltai) KLO4001145 | Rõuge vald, Misso alevik | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,08 ha, selle määramise aluseks on võetud raadius 15 m.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline. Selle määramisel on arvestatud olemasolevate hoonete ja teede paiknemist ning puu väikest kõrgust.</p> <p>Puu on esteetilise (pahkliku tüve ja huvitava võraga) ja ajaloolis-kultuurilise (kunagise Misso kooli õues) väärtusega ning see on teedelt hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on mõõtmetelt keskpärane (ümbermõõt 300 cm, võra läbimõõt 13 m, kõrgus KR andmetel 11 m), kuid tiheda võraga ja elujuline.</p> <p>Puu kasvab Misso alevikus tee ääres munitsipaalmaal.</p> |
| 9. | Korgõmäe ristipeltai (Kõrgemäe peltai) KLO4000861 | Rõuge vald, Nilbö küla | <p>50 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud asjaoluga, et puu on määratud kui III kaitsekategooria liigi (kodukakk – <i>Strix alcuo</i>) elupaik. Puu nimele on antud laiend <i>risti</i> kahe puu eristamiseks, sest Võrumaal on ka teine Korgõmäe peltaina tuntud puu.</p> <p>Mänd on esteetilise väärtusega. Seda on kasutatud ka ristipuuna, mistõttu on sellel suur ajaloolis-kultuuriline väärtus.</p> <p>Puu on heas seisukorras, kuigi tüves on õõnsus ja sellel on põletamisjäljed. Puu on elujuline ja suurte mõõtmetega (võra läbimõõt 15 m,</p> |

| | | | |
|-----|---|--|---|
| | | | <p>übermõõt 300 cm, KR andmetel kõrgus 21 m).</p> <p>Puu kasvab Nilbõ külla viiva tee servas kõrgemal künkal. Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 10. | <p>Mustahamba tamm KLO4000426</p> | <p>Rõuge vald, Mustahamba küla</p> | <p>0 m.</p> <p>Puu kasvab Haanja looduspargis (KLO1000469) Tavaala piiranguvööndis.</p> <p>Puul on esteetiline väärtus ja see on hästi vaadeldav. Tamm on kasutatud ristipuuna ja see on seotud kohalegendidega, mistõttu on sellel ka ajaloolis-kultuuriline väärtus.</p> <p>Tamm on väga heas seisundis ja märkimisväärsete mõõtmega (übermõõt 695 cm, KR andmetel kõrgus 24 m). Tamm on tüüpilise avatud maastikus kasvanud puu laiuva võraga, mille läbimõõt on 24 m.</p> <p>Objekt asub eramaal.</p> |
| 11. | <p>Mäenurme tammed (Mäenurme tammed (4)) KLO4000666</p> | <p>Rõuge vald, Kurõ küla</p> | <p>30 m+30 m.</p> <p>Tegemist on põllul kasvavate puudega (4 tk). Omavahelisest kaugusest (330 m) tingituna on puudele määratud kaks piiranguvööndit: kolmele kooskasvavale puule ühine piiranguvöönd ja põllus eraldi kasvavale puule omaette vöönd. KR kaardikihil on eraldi kasvav tamm märgitud 12 m kagu poole tegelikust asukohast. Käesoleva määrusega on asukoht parandatud.</p> <p>Tammed on esteetilise (maastikku ilmestava) väärtusega.</p> <p>Üksikuna kasvav tamm (I puu) on rahuldavas seisundis, sest tüvel on mehaanilised vigastused ja alumised oksad on murdunud. Puu on väga suurte mõõtmega (übermõõt 440 cm, võra laius 22 m, KR andmetel kõrgus 18 m).</p> <p>Kolm tamm (II–IV puu) kasvavad grupina tiigi ümber. II puu on väga heas seisus terve tüve ja laiuva võraga elujõuline ja suurte mõõtmega (übermõõt 350 cm, võra ulatus 20 m), III puu on heas seisus, mõningate tüvevigastustega laiuva võraga elujõuline ja suurte mõõtmega (übermõõt 400 cm), IV puu on halvas seisus (übermõõt 250 cm). KR andmetel on puude kõrgus vahemikus 16–18 m).</p> <p>Puud kasvavad põllul kahel eramaaüksusel.</p> |

| | | | |
|-----|--|------------------------------------|--|
| 12. | Ruuga pettäi KR-s andmed puuduvad | Rõuge vald, Väiku-Ruuga küla | <p>15 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud, et puu latv on tormis murdunud ja elujõuline okste osa asub madalal ning puu kasvab põllus künnisaarel.</p> <p>Puul on esteetiline väärtus. Sel on ka ajaloolis-kultuuriline väärtus, kuna puu on märgitud juba Eesti topokaardil 1935. aastal.</p> <p>Puu on heas seisukorras hoolimata ladva kaotusest, elujõuline ja suure übermõõduga (280 cm). KR-s mõõdud puuduvad.</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 13. | Ruuga tamm KLO4000425 | Rõuge vald, Väiku-Ruuga küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,75 ha.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline, sest puu kasvab põllusaarel künnimaa keskel ja ei ole otstarbekas seada kitsendusi põllu ääres olevale metsale. Vööndi määramisel on kasutatud alusena suurimat lubatud piiranguvööndi ulatust (50 m), sest tegu on kogu Eesti ulatuses tähelepanuväärse puuga.</p> <p>Põllus kasvab puudegrupp, millest kaitse all on suurim ja vanim. Selle piiranguvööndis kasvab ka teine suuremõõtmeline tamm (kaasnev puu). Puud on esteetilise väärtusega (kahara võraga, ilmestavad maastikku) ja hästi vaadeldavad. Tammed on ajaloolise väärtusega, need on märgitud juba Eesti topokaardil 1935. aastal.</p> <p>Suurem puu on rahuldavas seisukorras (tüvi on õõnes, üks suur haru murdunud), kuid elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (võra läbimõõt 24 m, übermõõt 590 cm, kõrgus KR andmetel 18 m). Kaasnev puu on väga heas seisukorras ja suurte mõõtmetega (võra läbimõõt 21 m, übermõõt 385 cm).</p> <p>Puud kasvavad põllul endise külavahetee ääres. Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 14. | Rõuge tammed (Rõuge põlispuid (5tk)) KLO4001121 | Rõuge vald, Rõuge alevik | <p>0 m</p> <p>Säilinud on kolm tamme, mis kasvavad Haanja looduspargis (KLO1000469) Keskusala piiranguvööndis.</p> <p>Puudel on esteetiline (maastikku ilmestav) ja teaduslik väärtus (väga suured mõõtmed ja kõrge vanus).</p> |

| | | | |
|-----|--|---------------------------------|--|
| | | | <p>Väga heas seisukorras on kaks puud: lõunapoolseim (I) ja keskmine (II) puu. Põhjapoolseim (III) puu on väga halvas seisukorras, selle tüvi on pehkinud ja latv murdunud, kuid puul kasvab kaitsealune I kaitsekategooria seeneliik, mistõttu III puu on oluline elustikupuuna.</p> <p>I puu ümbermõõt 550 cm, võra ulatus ca 25 m KR andmetel kõrgus 26 m. II puu on kahe haruga, ümbermõõt on 650 cm ja võra ulatus ca 24 m, KR andmetel on kõrgus 26 m.</p> <p>Puud kasvavad eramaal.</p> |
| 15. | Sinisilla tamm KLO4001148 | Rõuge vald, Uue-Saaluse küla | <p>0 m.</p> <p>Puu kasvab Haanja looduspargis (KLO1000469) Pärandmaastiku piiranguvööndis.</p> <p>Puul on esteetiline väärtus ja see on hästi vaadeldav (on avatud maastikus dominant).</p> <p>Tamm on heas seisus, kuigi juurekalal on õõnsus, elujõuline ja väga suurte mõõtmatega (ümbermõõt 420 cm, KR andmetel kõrgus 16 m). Tamm on tüüpilise avatud maastikus kasvanud puu laiuva võraga, mille läbimõõt 20 m.</p> <p>Objekt asub eramaal.</p> |
| 16. | Snikkeri e Savimäe tamm KLO4001146 | Rõuge vald, Savimäe küla | <p>50 m.</p> <p>Tamme puhul on kasutatud maksimaalset lubatud piiranguvööndi ulatust, sest tamm on erakordselt laiuva võraga.</p> <p>Tamm on tüüpilise avatud maastikus kasvanud laiuva võra tõttu esteetilise väärtusega ja kuna puu on vana Tammemäe talu tähis, siis on sel ka ajaloolis-kultuuriline väärtus.</p> <p>Tamm on heas seisukorras, kuigi üks suur haru on murdunud, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmatega (ümbermõõt harunemiskohal 480 cm, võra läbimõõt 30 m, KR andmetel kõrgus 24 m).</p> <p>Tamm kasvab lagedal rohumaal. Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 17. | Soolätte künnapuu KLO4000429 | Rõuge vald, Soolätte küla | <p>30 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud puu suurt kõrgust ja laiuvat võra. Puu tegelik asukoht erineb põhikaardil (10 m) ja KR kaardikihil (7 m) märgitud asukohast. Käesoleva määrusega on</p> |

| | | | |
|-----|--|--------------------------|--|
| | | | <p>asukoht parandatud.</p> <p>Puul on esteetiline väärtus (erakordselt laiuva võraga, mistõttu on maastikus tugev dominant). Puu markeerib endisaegse Soolätte mõisa asukohta, mistõttu sel on ajaloolis-kultuuriline väärtus. Künnapuud on kaitse all III kaitsekategooria liigina. Puu on saavutanud erakordsed mõõtmed, mistõttu on sellel teaduslik väärtus.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmega (ümbermõõt harunemise alt (0,8 m) 500 m, mõlema haru ümbermõõt (130 cm) 320 cm, võra läbimõõt 26 m, kõrgus KR andmetel 25 m).</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 18. | Sänna hiigellehis KR-s andmed puuduvad | Rõuge vald, Sänna küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,16 ha.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline, sest puu kasvab Pärlijõe kaldal (ca 3 m veepeeglist) ning piiranguvööndit ei laiendata jõele, mis on Pärlijõe hoiuala, ja teisele poole jõge. Samuti on vööndist väljalõigatud hoone (endine mõisa peahoone). Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m.</p> <p>Puul on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus, kuna see tähistab endist Sänna mõisa ja hävinud mõisaparki.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja suurte mõõtmega (ümbermõõt 320 cm).</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd asuvad munitsipaalmaal.</p> |
| 19. | Hendriku tamm KR-s andmed puuduvad | Võru vald, Saaremaa küla | <p>0 m.</p> <p>Puu kasvab Haanja looduspargis (KLO1000469) Kütioru sihtkaitsevööndis järsu sätkoru (Juudijõõratus) nõlval.</p> <p>Puu on seotud külas elanud kultuuritegelase Hindrik Prantsuga, mistõttu on puul ajaloolis-kultuuriline väärtus.</p> <p>Puu on heas seisus, selle tüve ümbermõõt on 395 cm.</p> <p>Puu kasvukoht on riigimaal.</p> |
| 20. | Hinsa pettäi | Võru vald, | 30 m. |

| | | | |
|-----|---|---|--|
| | (Hinsa mänd) KLO4000337 | Hinsa küla | <p>Piiranguvööndi ulatuse määramisel on arvestatud puu laiuvat võra, künnimaa piiri (7 m) ja seda, et männist 8 m kaugusel kasvab teine suur mänd (nn paarispuud).</p> <p>Puul on esteetiline (maastikku ilmestav) väärtus.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja suurte mõõtmetega (ümbermõõt 290 cm, võra läbimõõt 17 m, KR andmetel kõrgus 13 m).</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 21. | Jõorte pettäi KLO4000864 | Võru vald, Parksepa alevik ja Raiste küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,17 ha. Piiranguvöönd on erikujuline. See on määratud arvestades puu vaadeldavust teelt ning vajadust kaitsta puu juurestikku. Vööndist on jäetud välja Risti kinnistu, kuna sellele jääv osa on väike, ala põllumajanduslik kasutamine ei sea ohtu männi kaitseväärtust ja vaadeldavust, mistõttu ei ole piirangute seadmine põhjendatud. Puu kasvab teemaal eritasandiliste teede ristumiskohas, mistõttu vööndi määramisel on arvestatud kaitseala valitseja õigusega seada objekti kaitseks teetöödele tingimusi. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m.</p> <p>Puul on esteetiline (maastikku ilmestav), teaduslik (puu toetamisviisi mõju jälgimine) ja looduskaitseajalooline väärtus, kuna see on I looduskaitseregistri objekt (kaitse all 1939. aastast, kui puu vanuseks arvati üle 200 aasta). Puul on ajaloolis-kultuuriline väärtus, sest see on märgitud 1949. aasta topokaardil teetähisena.</p> <p>Puu on heas seisukorras, kuigi tüvi on õdnes ja plombeeritud. Puu on elujõuline ja suurte mõõtmetega (võra läbimõõt 12 m, ümbermõõt 310 cm, KR andmetel on kõrgus 15 m).</p> <p>Puu kasvab tee servas kõrgemal künkal. Objekt ja piiranguvöönd asuvad riigimaal, piiranguvöönd ulatub osaliselt ka eramaale.</p> |
| 22. | Kaasjärve mänd ehk Mütä pettäi KLO4000340 | Võru vald, Sika küla | <p>20 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud puu väikese kõrgusega.</p> <p>Puul on esteetiline väärtus (tüüpiline lagedal kasvanud männi laiuv tihe võra ja huvitav</p> |

| | | | |
|-----|---|--------------------------------------|--|
| | | | <p>kasvukuju) ja see on hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on heas seisukorras, kuigi lume raskuse all on üks alumine oks murdunud, elujõuline ja suurte mõõtmega (võra läbimõõt 16 m, übermõõt 353 cm ja KR andmetel kõrgus 14 m (1998)).</p> <p>Puu kasvab külavahetee ääres. Objekt ja piiranguvöönd asuvad ühel eramaatüksusel.</p> |
| 23. | <p>Kapera mänd ehk Koobaskõsõ pettäi KLO4000335</p> | <p>Võru vald, Kornitsa küla</p> | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,18 ha. Piiranguvööndi määramisel on arvestatud, et mänd kasvab Külaoru-Kapera tee ääres. Vöönd on erikujuline, sest ulatub tee servani (teemaale). See annab objekti valitsejale vajaduse korral võimaluse seada männi kaitseks tingimusi. Kogu tee laiuse piiranguvööndisse arvamine ei ole otstarbekas. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m.</p> <p>Puul on esteetiline väärtus kasvukuju tõttu – see on neljajaruline vana puu.</p> <p>Puu on heas seisukorras, kuigi muutunud valgustingimuste tõttu on üks haru kuivamas, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmega (võra läbimõõt 18 m; übermõõt 348 cm, KR andmetel kõrgus 20 m (1997. aastal)).</p> <p>Objekt asub eramaal, piiranguvöönd jääb ka riigimaale.</p> |
| 24. | <p>Konnametsa männid KLO4000663</p> | <p>Võru vald, Võrumõisa küla</p> | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,21 ha. Piiranguvöönd on erikujuline ja see on ühine kahele kõrvuti kasvavale puule (vahe ca 2 m). Piiranguvöönd on määratud nii, et see ulatub teemaale teekatteni. See annab võimaluse kaitseala valitsejale seada teeremonditöödele tingimusi vanade puude kaitseks. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m.</p> <p>Objekt koosneb kahest puust, millest üks on kuivanud, kuid mõlemal männil on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline (ristipuu) väärtus. Puud on teelt hästi vaadeldavad.</p> <p>Elusolev puu on heas seisukorras, elujõuline, suurte mõõtmega (võra ühepoolne, läbimõõt 8 m, übermõõt 290 cm KR andmetel kõrgus 21 m) ja kõrge vanusega (ca 230 aastat (1958. aasta õigusakt annab vanuseks 180 aastat)).</p> |

| | | | |
|-----|---|-----------------------------|--|
| | | | Objekt ja piiranguvöönd asuvad riigimaal. |
| 25. | Korgõmäe pettäi (Korgemäe pettäi KR-s andmed puuduvad | Võru vald, Tohkri küla | 0 m Mänd kasvab Haanja looduspargis (KLO1000469) Pärandmaastiku piiranguvööndis. Puul on omapärase, rohkete harudega võra tõttu esteetiline väärtus. Puu on heas seisus ja suurte mõõtmatega (übermõõt on 330 cm, võra ulatus 11 m). Puu kasvukoht on riigimaal. |
| 26. | Puudesalu „Tammetsõõr” KR-s andmed puuduvad | Võru vald, Tohkri küla | 0 m Puudesalu asub Haanja looduspargis (KLO1000469) Pärandmaastiku piiranguvööndis. Ringis on 12 tamme, mille vahel asub ohvrikivi. Puud on heas seisus. Puuderingil on ajaloolis- kultuuriline väärtus. Objekt asub eramaal. |
| 27. | Rahapettäi KLO4000863 | Võru vald, Raiste küla | Piiranguvööndi ulatus on 0,1 ha. Piiranguvöönd on erikujuline. Selle määramisel on arvestatud puu vaadeldavust, hoonete paiknemist (vööndist välja jäetud) ja katastriüksuste piire. Männi kaardus kasvukuju tõttu on maantee arvatud piiranguvööndisse, kuid teisel pool maanteed asuv põllumaa on vööndist välja arvatud. Teemaa arvamisest piiranguvööndisse on arvestatud kaitseala valitseja õigusega seada objekti kaitseks teetöödele tingimusi. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m. Puul on esteetiline (maastikku ilmestav), teaduslik (tüve plombeerimine ja selle mõju) ning looduskaitseajalooline väärtus, sest puu on I looduskaitseregistri objekt (kaitse all 1939. aastast, kui puu vanuseks arvati üle 200 aasta). Puu on heas seisukorras, kuigi tüvi on õõnes ja plombeeritud. Puu on elujõuline ja suurte mõõtmatega (võra läbimõõt 15 m, übermõõt 310 cm, KR andmetel kõrgus 18 m (1998)). Objekt ja piiranguvöönd asuvad riigimaal (18240 Puskaru-Väimela kõrvalmaantee). |
| 28. | Rebasmäe kuused | Võru vald, Rebasmäe küla | 30 m. |

| | | | |
|-----|---|-------------------------------|--|
| | KLO4001115 | | <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud eripärase kasvuvormiga kuuskede kasvutingimuste (tuulevari, valgustingimused) säilitamise vajadusega. KR kaardikihil on Rebasmäe kuused märgitud tegelikust asukohast 25 m kagu poole. Käesoleva määrusega on asukoht parandatud.</p> <p>Puud (kolm isendit) on looduslikult madala, juurekaelalt väänduva kasvukujuga ning tihedate lühikeste okastega, mistõttu neil on esteetiline ja teaduslik väärtus.</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 29. | Reinu kadakas (Kärsna kadakas, Karstna kadakas) KLO4000865 | Võru vald, Pille küla | <p>0,065 ha, mis arvestab piiranguvööndi ulatusega 15 m. Piiranguvöönd on erikujuline ja see järgib hoone kontuuri.</p> <p>Tegemist on hariliku kadakaga (<i>Juniperus communis</i>). Puul on teaduslik ja esteetiline väärtus. Teaduslik väärtus seisneb selle liigi kohta suurtes mõõtmetes (Eesti üks kõrgeimatest kadakatest) ja esteetiline väärtus dekoratiivses võrakujus.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras ja elujõuline. KR andmetel on puu ümbermõõt 145 cm ja kõrgus 13 m.</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses ühel eramaaüksusel.</p> |
| 30. | Roosisaare tammed (Roosisaare tammed (2)) KLO4001147 | Võru vald, Roosisaare küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,71 ha ja 30 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud puude vaadeldavuse ja võra ulatusega. Puud asuvad üksteisest linnulennul 290 m kaugusel, seetõttu on mõlemale puule määratud eraldi piiranguvöönd.</p> <p><u>I tamme</u> (kasvab Vagula järve ääres) piiranguvöönd on erikujuline (0,71 ha) ja arvestab raadiusega 50 m. Vöönd on määratud nii, et sellest jääb välja Kodsoranna kinnistu, kus on avalikult kasutatav ujumiskoht ja mis asub Vagula järve ehituskeeluvööndis. Ehituskeeluvöönd tagab tammele kaitse võimaliku ehitustegevuse eest ja kuna kinnistule jääv piiranguvööndi osa on väga väike, ei ole kinnistule täiendavate kitsenduste kehtestamine põhjendatud. 50 m ulatus on vajalik väga vanale puule stabiilse niiskusrežiimi ja valgustingimuste tagamiseks võimaliku ehitustegevuse korral lähikonnas. Samuti on</p> |

| | | | |
|-----|--|--------------------------------|---|
| | | | <p>oluline vaate säilitamine, sest puu kasvab avalikult kasutatava rannapuhkeala kõrval.</p> <p><u>II tammel</u> puudub KR-s asukohatähis, mis on käesoleva määrusega lisatud. Puu kasvab vähekäidavas kohas õuealal, mistõttu sellele on piisav 30 m raadiusega piiranguvöönd.</p> <p>Puudel on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. KmR andmetel kasvab I puu arheoloogiamälestisel Vagula I asulakoht (reg nr 27274).</p> <p>I tamm on heas seisukorras, kuigi tüvi on lõhenenud, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (võra läbimõõt 27 m, übermõõt 500 cm, kõrgus KR andmetel 18 m).</p> <p>II tamm on väga heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (võra läbimõõt 23 m, übermõõt 460 cm).</p> <p>I tamm ja selle piiranguvöönd asuvad eramaal ja riigimaal. II tamm ja selle piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 31. | Roosisaare mänd KR-s andmed puuduvad | Võru vald, Roosisaare küla | <p>30 m. Piiranguvööndi määramisel on arvestatud vaadeldavuse tagamisega.</p> <p>Puul on esteetiline väärtus, sest sel on tüüpiline lagedal kasvanud männi tihe laiuv võra, ja see on hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja suurte mõõtmetega (võra läbimõõt 13 m, übermõõt 225 cm).</p> <p>Mänd kasvab lagedal heinamaal. Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 32. | Rootsi aegne pettäi (Rootsi aegne pettai) KLO4000339 | Võru vald, Mustassaare küla | <p>50 m. Piiranguvööndi määramisel on arvestatud männi suure kõrgusega ning sellega, et mänd kasvab metsas ega ole kunagi olnud tuultele avatud. Suurim oht puule on lageraie ümbritseval alal, seetõttu on oluline jätta valitsejale võimalus kaalutusotsuse tegemiseks männi kaitseks piisaval alal.</p> <p>Puul on esteetiline väärtus, sest see on tüüpilise sihvaka ühtlase metsapuu tüvega (nn mastimänd)</p> |

| | | | |
|-----|---|------------------------|--|
| | | | <p>ja dendroloogilise väärtusega vanuse ja suurte mõõtmete tõttu.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (ümbermõõt 260 cm, võra läbimõõt 10 m ja kõrgus KR andmetel 31 m).</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad riigimetsamaal.</p> |
| 33. | Sarnito künnapuud (Saarniite jalakas) KLO4000144 | Võru vald, Saarde küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,36 ha.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline ja sellesse jääb tervenisti kogu künnisaar. Vööndi määramise aluseks on võetud raadius 25 m. Vööndi eesmärk on säilitada stabiilsed valgus- ja niiskustingimused vanal künnisaarel ümber põlispuude grupi. Piiranguvööndi määramisel on lisaks arvestatud kündmise võimalikku mõju kaitsealusele väga vanale puule ning kuna kündmine ei ohusta vööndi ida- ja lõunaosas puu(de) võra ega juuri, siis on piiranguvööndi piir idaosas kokku viidud künnimaa reaalse, st looduses oleva piiriga. Ala lõunaosas viidi vööndi piir kokku künnisaare piiriga põhikaardil. Kündmise võimaliku negatiivse mõju tõttu puu võrale ja juurestikule vööndi põhja- ja lääneosas ning sellest tulenevast vajadusest seada puu kaitseks tingimusi, ei ühtlustatud põhikaardil vööndi põhja- ja lääneosas piiranguvööndi ja olemasoleva künnisaare piiri. KR kaardikihil on kaitsealuse puu asukoht 10 m kagu pool kui tegelikult. Käesoleva määrusega asukoht parandatakse.</p> <p>Kaitsealune puu on KR-s arvel jalakana (H. Relve on määranud selle Eesti jämedaimaks jalakaks (2001)), kuid täpsemal määramisel (K. Viilma, P. Pääslane, 2017) osutus see harilikuks künnapuuks (<i>Ulmus laevis</i>). Kaitse alla on võetud suurim puu, kuid künnisaarel kasvab veel kaks suuremõõtmelist põlist künnapuud, mistõttu on otstarbekas täpsustada objekti nime. Arvestades, et talu ajalooline nimi on Sarnito ja vastu tulles maaomaniku soovile muudetakse ka asukoha nime. Objekti täpsustatud nimi on <i>Sarnito künnapuud</i>.</p> <p>Kaitsealusel puul on erakordsete mõõtmete ja vanuse tõttu dendroloogiline ja majesteetliku kasvukuju tõttu esteetiline väärtus. Künnapuud on kaitse all III kaitsekategooria liigina.</p> |

| | | | |
|-----|--|-------------------------------|---|
| | | | <p>Puu on väga heas seisukorras, elujõuline ja väga suurte mõõtmetega. Selle ümbermõõt on harunemise kohal 680 cm ja see on tüüpilise avatud maastikus kasvanud puu laiuva võraga, mille võra läbimõõt on 27 m.</p> <p>Kaasnevad künnapuud on samuti heas seisundis ja suurte mõõtmetega (ümbermõõt on 330 cm ja 530 cm (viieharuline, ümbermõõt harunemise alt)). Puude kõrgust ei ole mõõdetud.</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd asuvad ühel eramaaüksusel künnisaarel.</p> |
| 34. | Toborna pettäi (Toborna pettai) KLO4001149 | Võru vald, Noodasküla küla | <p>10 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud männi madalat kasvu. Kuna suurim oht on maantee ja sellel toimuvad teeholdus- või remonditööd, siis on teemaa jäetud piiranguvööndisse, et anda valitsejale vajaduse korral tingimuste seadmise võimalus.</p> <p>Puu on esteetilise (põnev kasvukuju) ja ajaloolis-kultuurilise väärtusega (seotud mitmete kohalegendidega). Pärimuse järgi on tegemist vana hiiekohaga.</p> <p>Puu väga vana ja on rahuldavas seisukorras, kuigi latv on murdunud. KR andmetel on puu ümbermõõt 282 cm ja kõrgus 15 m.</p> <p>Objekt asub jätkuvalt riigi omandis oleval maal ja selle piiranguvöönd ulatub teemaale (38902:0041:0770; riigiomand; 25127 Holopi-Hellekunnu kõrvalmaantee).</p> |
| 35. | Tohkre tammed KR-s andmed puuduvad | Võru vald Tohkri küla | <p>0 m.</p> <p>Objekt koosneb kahest tammest, mis kasvavad Haanja looduspargis (KLO1000469) Pärandmaastiku piiranguvööndis.</p> <p>Puudel on ajaloolis-kultuuriline ja esteetiline väärtus.</p> <p>Puud kasvavad kõrvuti (vahe ca 1,5m), mistõttu on nende võrad põimunud ja suure ulatusega (25 m). Mõlemad puud on väga heas seisus ja suurte mõõtmetega (ümbermõõt 315 cm ja 365 cm).</p> <p>Objekt asub eramaal.</p> |
| 36. | Kuremäe mänd | Setomaa vald, | Piiranguvööndi ulatus on 0,2 ha. |

| | | | |
|-----|--|----------------------------------|---|
| | ehk Plotina pettäi KLO4000849 | Kahkva küla | <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud männi kasvukohaga tiigi kaldanõlval. Seetõttu on vöönd erikujuline ja piirneb tiigi kaldajoonega. Vööndi määramise aluseks on võetud raadius 30 m. See on vajalik vaadeldavuse tagamiseks ja selleks, et kaitseala valitsejal oleks võimalus männi valgustingimuste tagamiseks seada tingimusi, kuna vööndis kasvab ka teisi suuri puid, KR kaardikihil on Plotina mänd märgitud tegelikust asukohast 30 m loode poole. Käesoleva määrusega on asukoht parandatud.</p> <p>Männil on ühtlane kompaktne tihe võra ja jäme tüvi, mistõttu on puul esteetiline väärtus. Puu on I looduskaitseregistri objekt, mistõttu on sel ka looduskaitseajalooline väärtus.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, selle ümbermõõt on 315 cm ja kõrgus KR andmetel 13 m (1997. aasta).</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd on eramaal.</p> |
| 37. | Lautsi pettäi (Mänd „Lautsi pettäi”) KLO4000740 | Setomaa vald, Verhulitsa küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,18 ha. Piiranguvöönd on erikujuline. Selle määramisel on arvestatud, et puu kasvab 18178 Värskä-Ulitina tee ääres. Vöönd ulatub teemaale teekatte piirini. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m. KR kaardikihil on Lautsi pettäi märgitud tegelikust asukohast 43 m loode poole. Käesoleva määrusega on asukoht parandatud.</p> <p>Puul on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus ning kõrgest vanusest tulenevalt ka teaduslik väärtus. Puu on hinnanguliselt 300 aastat vana.</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd on eramaal ja ulatub ka riigimaale.</p> |
| 38. | Lepiku pettäi (Lepiku mänd) KLO4000725 | Setomaa vald, Kahkva küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,18 ha.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline, selle määramisel on arvestatud männi kasvukohaga Kahkva-Räpina maantee ääres lagedal alal. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m. Piiranguvöönd ulatub teemaale teekatte piirini. Puu võeti kaitse alla 1941. aastal nimega <i>Lepiku pettäi</i>, mistõttu taastatakse määrusega puu esialgne nimi.</p> <p>Puu on laiuva võraga, mistõttu on sellel maastikku ilmestav väärtus. Puu on kantud I looduskaitseregistrisse 1941. aastal ja seetõttu on</p> |

| | | | |
|-----|---|----------------------------|---|
| | | | <p>selle looduskaitseajalooline väärtus.</p> <p>Puu on heas seisukorras, selle ümbermõõt on 330 cm ja võra laius on 15 m. Puu kõrgus on KR andmetel 19 m (1997).</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd asuvad eramaal, piiranguvöönd ulatub ka riigimaale.</p> |
| 39. | Meremäe männid e Ustinapedäjäd KLO4000665 | Setomaa vald, Meremäe küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,13 ha.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 15 m. Arvesse on võetud, et puud (3 tk) on madalakasvulised, need kasvavad üksteisest eemal põllul künnisaarel ja nende ümber on korjatud põllutööde käigus põllult välja tulnud kive, mis kaitsevad juuri künnivigastuste eest. KmR andmetel kasvavad puud arheoloogiamälestise kalmistu Kalmo (reg nr 13593) peal ning piiranguvöönd kattub suure osas muinsuskaitsealuse objekti piiriga. Põhikaardil on kõige läänepoolsema puu tähis ekslikus asukohas, mistõttu on KR MapInfo kihil tehtud asukohaparandus. KR kihil on igal männil omaette tähis.</p> <p>Männid on esteetilise (maastiku ilmestava) väärtusega ja teelt hästi vaadeldavad. Neil on ajaloolis-kultuuriline väärtus.</p> <p>Grupis on kolm elujõulist põlismändi, millel on suured mõõtmed. Kõige suurem mänd (teepoolsem, I) on väga heas seisukorras (ümbermõõt 290 cm, võra läbimõõt 14 m, kõrgus KR andmetel 12 m (1998)). II puu on heas seisukorras (ümbermõõt 250 cm, võra läbimõõt 11 m, kõrgus KR andmetel 12 m (1998)). III puu on samuti heas seisukorras, kuigi ladvaharu on kuivanud (ümbermõõt 210 cm, võra läbimõõt 11 m, kõrgus KR andmetel 10 m (1998)).</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd on kogu ulatuses eramaal.</p> |
| 40. | Rõsna kadakas KLO4001269 | Setomaa vald, Rõsna küla | <p>20 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud, et kadakas on madalakasvuline, kuid väga valgusnõudlik puu. Kuna Rõsna kadakas kasvab põlluveeres, siis on vajadus seada tingimusi künnimaa ulatusele. Arvestades, et suurem osa piiranguvööndist asub endisel metsastuval</p> |

| | | | |
|-----|---|------------------------------|--|
| | | | <p>heinamaal, on vaja seada tingimusi valgustingimuste säilitamiseks ja selleks piiranguvööndi avatuna hoidmiseks. Kadakas on hinnanguliselt üle kümne meetri kõrge, mistõttu valgustingimuste säilitamiseks ei ole soovitatav kõrgekasvuliste puude kasvamine piiranguvööndis kadaka päiksepoolisel küljel. Stabiilsete kasvutingimuste tagamiseks on seetõttu suurendatud kadaka kaitse alla võtmise ajal kehtestatud piiranguvööndi ulatust viie meetri võrra.</p> <p>Puul on maastiku ilmestajana esteetiline väärtus.</p> <p>Kadakas on väga heas seisukorras, terve tüve ja tiheda koonilise võraga, mis jaguneb ca 80 cm kõrgusel kaheks tugevaks haruks. Tüve ümbermõõt harunemise all on 164 cm.</p> <p>Objekt ja selle piiranguvöönd on eramaadel.</p> |
| 41. | Sapimäe pettäi (Napimäe pettäi, Sapi määnd) KLO4001143 | Setomaa vald, Napi küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,2 ha. Piiranguvööndi määramisel on arvestatud puu vaadeldavusega. Piiranguvöönd on erikujuline ja arvestab katastripiiridega. Tee ja hooned on piiranguvööndist välja jäetud. Vööndi ulatuse aluseks on raadius 30 m.</p> <p>Puu on esteetilise väärtusega (huvitava, ühepoolse rippuva võraga puu järsul nõlval) ja hästi vaadeldav.</p> <p>Puu on heas seisukorras, kuigi tüvel on vigastus, ja elujõuline. Puul on suured mõõtmed (ümbermõõt 320 cm, võra läbimõõt 5 m, KR andmetel kõrgus 15 m).</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 42. | Tsirgu määnd ehk Kalmõpettäi KLO4000336 | Setomaa vald, Tsirgu küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,07 ha.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline. See on määratud nii, et sellest jääb välja Männi kinnistu, mis asub teisel pool Meremäe-Antkru maanteed ja millel ei ole mõju männile. Seetõttu ei ole põhjendatud sellele kinnistule piirangute seadmine. Teemaa on arvatud piiranguvööndisse, sest määnd kasvab teepeenral ja objekti valitsejal peab olema vajaduse korral võimalik seada männi kaitseks piiranguid. Vööndi määramise aluseks on raadius 15 m, sest tegemist on väga madalakasvulise puuga.</p> |

| | | | |
|--|---|------------------------------------|--|
| | | | <p>Mänd on esteetilise väärtusega (laiuva dekoratiivse võraga) ja hästi vaadeldav. Puul on ajaloolis-kultuuriline väärtus. KmR andmetel kasvab mänd arheoloogiamälestise Kalmistu (reg nr 13597) kaitsevööndis.</p> <p>Puu on väga heas seisukorras, tüüpilise lagedal alal kasvanud puu laiuva võraga ja elujõuline ning sel on suured mõõtmed. Männi übermõõt on 310 cm, võra läbimõõt 11 m ja kõrgus KR andmetel 12 m (1998).</p> <p>Puu kasvab tee ja põllu vahel. Objekt asub riigimaal ja selle piiranguvöönd on osaliselt eramaal.</p> |
| <p>Geoloogilised ja hüdrogeoloogilised üksikobjektid (rändrahnud, liivapaljand ja allikad) ning maastiku üksikelemendid (andmed kivide kohta E. Pirrus „Eestimaa suured kivid. Suurte rändrahnude lugu”. 2009 ja H. Viiding (1986)). 2017. a välitöödel täpsustati rändrahnude asukoht.</p> | | | |
| 1. | Hinnimäe rändrahn KLO4000500 | Rõuge vald, Soolätte küla | <p>30 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud sellega, et rahn asub metsas. Põhikaardil on rahnu asukoht eksitav, see on märgitud rahnu tegelikust asukohast ca 16 m loode poole. Käesoleva määrusega on asukoht KR kaardil parandatud.</p> <p>Rahnul on esteetiline, ajaloolis-kultuuriline (seotud muistenditega) ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli märgitud juba I looduskaitseregistris (1937). Rahn on pärandkultuuriobjekt ja ürglooduse objekt.</p> <p>Graniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 5,4 m, laius 4,6 m, kõrgus 1,4 m, übermõõt 14,8 m (H. Viidingu andmetel)).</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 2. | Ihandu liivapaljand ja Kunnasilla koopad. KR-s andmed puuduvad | Rõuge vald, Kaugu ja Heedu küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,15 ha.</p> <p>Piiranguvöönd on erikujuline. Selle määramisel on arvestatud teekatte äärega (vaadeldavuse tagamiseks) ja paljandi ülemisel serval kasvava puittaimestikuga. Paljandi lael on vööndi piir määratud 10 m kaugusele servast, selleks et võimaldada paljandi lael kasvavate puude eemaldamist ning paljandipealse hooldust paljandi ja selles asuvate koobaste varisemise vältimiseks.</p> |

| | | | |
|----|--|-----------------------------|--|
| | | | <p>Paljandil on maastikku ilmestav väärtus ja sel on koobaste tõttu ka ajaloolis-kultuuriline väärtus.</p> <p>Liivakivi paljand, millel on mitu erineva kõrgusega avamusala, asub ca 50 m pikkusel lõigul.</p> <p>Objekt asub eramaadel ja riigimaal (25249 Sänna-Rõuge tee).</p> |
| 3. | Korgõmäe Ivannikivi KLO4000079 | Rõuge vald, Rebäse küla | <p>0 m.</p> <p>Kivi asub Haanja looduspargis (KLO1000469) Pärandmaastiku piiranguvööndis. GPS-i abil täpsustati rahnu asukoht.</p> <p>Kivil on esteetiline väärtus ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. See on ürglooduse objekt.</p> <p>Pegmatiitrahm on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 4,4 m, laius 3,2 m, kõrgus 2,1 m, übermõõt 11,1 m).</p> <p>Objekt asub eramaal.</p> |
| 4. | Lagakivi (Laagri rändrahn, Sassikivi) KLO4001159 | Võru vald, Illi küla | <p>30 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud rahnu suuruse ja omapärase kujuga ning sellega, et rahn asub metsas. Põhikaardil on rahnu asukoht ekslik, see on märgitud rahnu tegelikust asukohast ca 20 m lääne poole. Käesoleva määrusega täpsustatakse rahnu asukoht KR kaardikihil.</p> <p>Rahnul on esteetiline väärtus, sest see on lameda laega ja omapärase ümara kujuga, milletaolist teist Eestis ei leidu. Rahnul on ka ajaloolis-kultuuriline (seotud muistenditega) väärtus. Rahn on pärandkultuuriobjekt ja ürglooduse objekt (Laagrikivi).</p> <p>Migmatiitrahm on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (E. Pirruse andmetel pikkus 10,5 m, laius 8 m, maksimaalne kõrgus 1,5 m, übermõõt 29,5 m). See on ainus Võrumaal olev hiidrahn.</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad riigimaal.</p> |
| 5. | Pütsepä rändrahn (Suur rändrahn, Jeremi) | Võru vald, Heinasoo küla | <p>30 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud sellega, et rahn asub metsas. Põhikaardil on rahnu asukoht ekslik, see on märgitud rahnu tegelikust asukohast</p> |

| | | | |
|----|--|-----------------------------|---|
| | rändrahn) KLO4000501 | | <p>ca 30 m kagu poole. Käesoleva määrusega täpsustatakse rahnu asukoht KR kaardikihil.</p> <p>Rahnul on esteetiline, ajaloolis-kultuuriline (seotud muistenditega) ja looduskaitseajalooline (kaitse all alates 1937. aastast) väärtus ning see on ürglooduse objekt.</p> <p>Graniitrahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 6,6 m, laius 4,6 m, kõrgus 4 m, übermõõt 18,6 m). See on suurima mahuga Võrumaa rahn (54 m³).</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaal.</p> |
| 6. | Tinnipalu rändrahn KLO4000499 | Võru vald, Hutita küla | <p>30 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud, et rahn asub metsas. KR kaardikihil on rahn selle tegelikust asukohast ca 9 m loode pool. Käesoleva määrusega täpsustatakse rahnu asukoht KR kaardikihil.</p> <p>Rändrahnul on suuruse tõttu esteetiline väärtus ja looduskaitseajalooline väärtus, sest see oli märgitud juba I looduskaitseregistris (1937). Rahn on ürglooduse objekt.</p> <p>Rabakivi rahn on heas seisukorras, hästi vaadeldav ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (pikkus 6,3 m, laius 5,4 m, kõrgus 1,2 m, übermõõt 14,8 m (H. Viidingu andmetel)).</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad riigimaal.</p> |
| 7. | Tsutsu kivi (Suur rändrahn) KLO4001274 | Võru vald, Hannuste küla | <p>30 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud, et rahn asub metsas.</p> <p>Rahnul on esteetiline väärtus ja see on ürglooduse objekt. Rahn on ajalooline piirikivi Tsutsu ja Hannuste küla vahel.</p> <p>Rabakivi rahn on heas seisukorras ja tähelepanuväärsete mõõtmetega (E. Pirruse andmetel pikkus 6,4 m, laius 4,4 m, kõrgus 3,2 m, übermõõt 17 m).</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad eramaadel.</p> |
| 8. | Karisilla kivi (Rändrahn) | Setomaa vald, Tonja küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,02 ha arvestades raadiust 10 m.</p> |

| | | | |
|----|---|------------------------------|--|
| | KLO4001248 | | <p>Piiranguvöönd on erikujuline. Selle määramisel on arvestatud rahnu asukohta vahetult Tartu-Väraska maantee ääres. KR kaardikihil on rahn selle tegelikust asukohast <i>ca</i> 21 m edela pool. Käesoleva määrusega täpsustatakse rahnu asukoht KR kaardikihil.</p> <p>Rahnul on suuruse tõttu maastikku ilmestav väärtus.</p> <p>KR andmetel on rahnu ümbermõõt 20 m, kõrgus 2,3 m.</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad Tartu-Väraska maantee ääres riigimaal.</p> |
| 9. | Niitsiku Suurkivi KLO4000490 | Setomaa vald, Niitsiku küla | <p>30 m.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud rahnu asukohta metsaveerel Mädaajõe suubuva nimetu oja kaldal. Põhikaardil on rahnu asukoht eksitav, see on märgitud selle tegelikust asukohast 60 m kirde poole. Määrusega tehakse KR üksikobjektide (rändrahnu) kihil muudatus.</p> <p>Rahnul on omapärase kuju tõttu esteetiline väärtus ja kuna see on I looduskaitseregistri objekt, siis on sellel looduskaitseajalooline väärtus. Rahn on ürglooduse objekt.</p> <p>KR andmetel on rahnu ümbermõõt 20 m ja kõrgus 3,2 m.</p> <p>Objekt ja piiranguvöönd asuvad Kahkva-Niitsiku maantee läheduses eramaal.</p> |
| 9. | Allikas Uue-Antsla kalatiigi lätted (Kaks devoni paljandiga allikat) KLO4001061 | Antsla vald, Uue-Antsla küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 0,66 ha.</p> <p>Piiranguvööndi määramisel on arvestatud, et alal on kaks suuremat allikat, millest üks voolab välja devoni paljandi põhjaosast, ning väike, peaaegu märkamatu allikas paljandi lõunaosas. Suurima vooluhulgaga allikale, mis ei ole otseselt paljandiga seotud, on ehitatud väike pumbahoone kalakasvatuse tarbeks ning väljavool on kaevatud seetõttu kanaliks.</p> <p>Piiritlemisel on arvestatud endise kaitsealuse Kuldre põlispuude grupi vääriselupaigaks (VEP nr L00631, kehtiva lepinguta) määratud osa nii, et hõlmatud oleksid allikate lähiümbruse põlispuud. Piir kulgeb katastriüksuse 84301:004:0520</p> |

| | | | |
|-----|--|--------------------------|---|
| | | | <p>edelanurgast mööda katastriüksuse piiri kuni olemasoleva juurdepääsuteeni, sealt edasi mööda katastriüksuse 84301:004:0010 põhja- ja idapiiri, hõlmates ka katastriüksuse 84301:004:1410 kirdeosa nii, et piiranguvööndisse jäävad ka väärtuslikud põlispuud. Katastriüksuse 84301:004:1410 loodenurgast jätkub piir kuni katastriüksuse 84301:004:0520 edelanurgani.</p> <p>Allikatel on esteetiline ja ajaloolis-kultuuriline väärtus. Allikatele rajati Baltimaade vanim, 1895. aastal loodud karpkalakasvatus (Tohvert, T., Paaver, T., 1999). Hobuserauakujulisest liivakivipaljandist voolab välja kaks allikat, millest suurema vooluhulgaga allikas on paljandisse uuristanud ca 1,5 m kõrguse koopa.</p> <p>Allikad ja piiranguvöönd asuvad eramaadel.</p> |
| 10. | Rebasmäe allikad ja ürgmets (Ilumetsa ürgmets allikaga) KLO4001232 | Võru vald, Rebasmäe küla | <p>Piiranguvööndi ulatus on 4,4 ha. Piiranguvöönd on erikujuline. Selle määramise aluseks on võetud allika kaldavöönd raadiusega 50 m, ürgmetsailmelise puistu piir, mis on looduses selgelt märgatav, pinnasekattega tee ja jõe vasakkaldal olev uhtorg, mis on samuti allikatekkeline. Allavoolu on piiranguvööndi piiriks kvartali siht.</p> <p>1980. aastal võeti kaitse alla Ilumetsa allikas koos ümbritseva ürgmetsaga ligikaudu 1,2 ha-l. Täpsem selleaegne kaart puudub. Looduses on ühetaoline ürgmetsailmeline rohke lamapuidu, jalal kuivanud ja erivanuseliste puudega mets ligikaudu kolmel hektaril Rebasmäe oja vasakul kõrgkaldal kvartali IM269 eraldistel 25 ja 26. Metsaregistri andmetel on esimese rinde keskmine vanus 136 aastat. Piiranguvööndi territooriumil kasvab III kaitsekategooria taimeliik roomav öövilge (<i>Goodyera repens</i>).</p> <p>Looduses ja Eesti põhikaardil on Rebasmäe oja lammi samas asukohas ca 80 m kaugusel üksteisest kaks allikat. Üks neist on suure vooluhulgaga ja tugevasti keev ning teine, silmapaistmatu, väga väikese vooluhulgaga lammi põhjal paaris lähestikuses kohas immitsev allikas. Allikalist ala uhtoru alguses põhikaardil märgitud ei ole.</p> <p>Suurem allikas, mille juures on ka looduskaitseobjekti tähis, asub endise Põltsamaa</p> |

| | | | |
|--------------------------------|-------------------------|---------------------------|--|
| | | | <p>metsavahikoha läheduses ja kannab põhikaardil nime Põltsamaa läte. Veeregistris (VEE4603400) on Põltsamaa lättel paralleelnimed Ilumetsa allikas ja Rebasmäe allikas. Väiksema allika (VEE4109300) nimi on Rebasmäe läte ehk Rebasmäe allikas. KR-s on märgitud kaitsealuseks objektiks väiksem allikas, st kaitsealuseks objektiks on ekslikult märgitud vale allikas.</p> <p>Rebasmäe allikad asuvad järsunõlvalises Rebasmäe oja orus. Suur allikas on Võrumaa üks suurimaid tõusuallikaid, mille vooluhulk on 30 l/s. Allikas moodustab tiigi pindalaga 4 x 8 m, mille põhjas on ca 1,6 m läbimõõduga ala, kus vesi maapõuest pulbitsedes välja keeb (K. Vilbaste, 2013, Eesti allikad). Väikese allika vooluhulka ei ole mõõdetud. Allikas on ürglooduse objekt.</p> <p>Tuginedes välitööandmetele, tehakse määrusega üksikobjektide kaardikihil kaitsealuse allika osas asukohatäpsustus, st kaitsealuseks allikaks on suurema väljavooluhulgaga allikas, mille kalda piiranguvööndisse jääb ka allikaline lammiala ja oru nõlvad. Ajalooliselt on olnud kaitse all ka allikaid ümbritsev mets, sest tegu on ohvriallikaga. Kuna mets on säilinud ürgmetsailmelisena ja on sobivaks ümbruseks suurele allikale, siis on otstarbekas piiritleda ala, arvestades looduses hästimärgatavat reljeefi ja metsapiiri, ning nimekujuks on soovitatavalt, arvestades küla nime, <i>Rebasmäe allikad ja ürgmets</i>.</p> <p>Allikad, mets ja piiranguvöönd asuvad ühel riigimaaüksusel (Ilumetsa metskond 84).</p> |
| Maastiku üksikelemendid | | | |
| 1. | Võidumägi KLO1000431 | Rõuge vald, Söödi küla | <p>17,3 ha.</p> <p>Pinnavorm on praegu kaitse all kui vana kaitsekorruga ala pindalaga 9,9 ha. Vastavalt ekspert T. Aasma ettepanekule jäetakse Võidumägi kaitse alla kui maastiku üksikobjekt ja laiendatakse piiranguvööndi pindala lõuna poole nii, et objekt oleks kaitse all tervikliku maastikuelemendina nagu oli algselt (1962. a) kavandatud.</p> <p>Võidumäe puhul on oluline ala geoloogiline väärtus tervikuna. Seni oli kaitse all ligikaudu</p> |

| | | | |
|----|---------------------------------|-------------------------------|--|
| | | | <p>pool objektist, st künnise kõrgem tipp ja selle ümbrus, sh lääne-, põhja- ja idanõlval kasvav mets ning osa lagedat lõunanõlva. Alal kasvaval metsal väikese pindala tõttu iseseisvalt olulist looduskaitseväärtust ei ole, kuigi mäe põhjanõlval kasvavad puud on ligikaudu saja-aastased, kuid puistu on oluline maastikuilmestaja. Mäe läänenõlval kasvavat metsaosa on hooldatud parkmetsana, mistõttu kasvavad seal muu hulgas üksikud laia võraga põlised lehtpuud, mida on oluline säilitada. Kaitstava objektina tuleb piiritleda suuremat ala kui seni, sest lõunaosas poolitas senine kaitstava objekti piir geoloogilise objekti (pinnavormi e maastikuelemendi) ega olnud looduses selgelt jälgitav.</p> <p>Ala piiritlemisel kasutatakse looduses hästi jälgitavaid tunnuseid ja katastriüksuste piire, arvestades võimaluse korral kõrgusjooni. Antud juhul on piiritlemiseks kasutatud kõlvikupiir selgesti eristatav, sest tegemist on mäe jalami ja nõlvaallikatest tekkinud soo vahelise piiriga ning sellest väljavooludega ida (lõuna) ja lääne poole. Piiranguvööndi piir kulgeb objekti põhjaosas maaüksuse 18102:003:0061 põhjapiir mööda, edasi mööda soola edelapoolset kõlvikupiiri, idaosas mööda Allumäe oja lisaharu paremkallast (oja ei jää alasse), kõlvikupiiri ja osaliselt Ruusmäe-Aluksne kõrgepingeliini koridori äärt mööda kuni Murati-Sarise teeni. Läänes langeb piiranguvööndi piir kokku tee katastriüksuse piiriga. Tegemist on pindalalise üksikobjektiga (pinnavormiga), seetõttu langeb objekti piir kokku piiranguvööndi piiriga. Objekti piiri laiendamine toimub riigimaal. Piiranguvööndist arvatakse välja seni Tootsi maaüksusele (18102:003:0272) jääv osa, sest suuremas osas on see mäe jalamil asuval soisel lammialal ja selle kaitse Võidumäe koosseisus ei ole vajalik.</p> <p>Võidumäel on eelkõige maastikuline väärtus, sest sellelt ja sellele avaneb pikk maastikuvaade.</p> <p>Võidumägi asub eramaadel ja riigimaal.</p> |
| 2. | Ilumetsa kraatrid KLO4001052 | Võru vallas Rebasmäe külas | <p>1,1 ha ja 0,78 ha.</p> <p>Kaitse all on kaks kraatrit Põrguhaud (I) ja Sükavhaud (II), millele meteoriitne päritolu on tõestatud. Kummalegi kraatrile on omavahelisest kaugusest tingituna määratud eraldi</p> |

| | | | |
|--|--|--|---|
| | | | <p>piiranguvöönd. Tegemist on pindalalise üksikobjektiga (pinnavormiga), seetõttu langeb objekti piir kokku piiranguvööndi piiriga.</p> <p>Piiritlemise maastikuliseks aluseks on kraatri valli välimine äär. Kuna valli kuju ja laius on ebakorrapärane, siis on piiranguvööndi piiritlemisel kasutatud kraatri keskpunkti ja arvestatud kraatri laiust valli harjalt.</p> <p>Piiranguvöönd on määratud kraatri keskpäigast laiemale (I) kraatrile raadiusega 60 m ja väiksemale (II) kraatrile 50 m. Selline ulatus tagab nii kraatri kui ka selle valli ja valli lähiümbruse kaitse. Kraatri keskpäik on määratud tinglikult, arvestades Maa-ameti reljeefikaarti (Maa-amet, 2017).</p> <p>Kraatritel on teaduslik väärtus, sest meteoriidikraatrid on kogu maailmas haruldased, ajaloolis-kultuuriline väärtus, sest nendega on seotud kohamuistendid, ja maastikuline väärtus, sest kraatrid on omapärased reljeefsed maastikuelemendid. Kraatrid on ürglooduse objektid.</p> <p>Kraatrite mõõtmed on esitatud tuginedes TÜ geoloogiamuuseumi andmetele. I kraater: läbimõõt valli harjalt on kuni 80 m, valli kõrgus 4,5 m ja sügavus 12,5 m. II kraater: läbimõõt 50 m, valli suurim kõrgus 1,5 m ja sügavus 4,5 m.</p> <p>Mõlemad kraatrid asuvad riigimaal, II kraatri piiranguvöönd ulatub ka eramaale.</p> |
|--|--|--|---|

Piiranguvööndi selline ulatus on kaitstavate objektide asukohta ja looduslikke tingimusi arvesse võttes optimaalne nende kaitse tagamiseks. Piiranguvööndis kehtib keskkonnaministri 2. aprillil 2003. a määrusega nr 27 kehtestatud „Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri”, mida käesoleva määrusega ei muudeta.

Üksikobjektidest 39 paikneb eramaal, 13 riigi(metsa)maal, üks munitsipaalmaal ja kaks jätkuvalt riigi omandis oleval maal.

2.5. Kaitsekord

Kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndis kehtib keskkonnaministri 2. aprillil 2003. a määrusega nr 27 kehtestatud „Kaitstavate looduse üksikobjektide kaitse-eeskiri”, mida käesoleva määrusega ei muudeta.

Kaitstava looduse üksikobjekti paiknemisel kaitsealal tuleb tegevuste kavandamisel lähtuda ka vastava kaitseala kaitse-eeskirjas sätestatust.

2.4. Tehnilised muudatused

Käesoleva määrusega muudetakse keskkonnaministri 28. juuli 2009. a määrust nr 41 „Põlvamaa looduse üksikobjektide kaitse alla võtmine”. Nimetatud määrusega võeti Põlvamaal endises Mikitamäe vallas kaitse alla Rõsna kadaks piiranguvööndi ulatusega 15 m. Rõsna kadakas kasvab põlluveeres, kuid suurem osa puud ümbritsevast piiranguvööndist asub võsastuval heinamaal. Valgustingimuste tagamiseks kadaka kui väga valgusnõudliku puuliigi ümber, on vaja suurendada seni kehtinud piiranguvööndi ulatust. Seetõttu jäetakse paragrahvi 2 punktist 2 (Rõsna kadakas) välja tekstiosa „– 15 meetrit“ ja tunnistatakse määruse lisas esitatud kaart „Rõsna kadakas” kehtetuks.

Looduskaitseseaduse paragrahv 68 lõige 1 sätestab, et looduse üksikobjekti kaitse alla võtmise otsuse jõustumisel moodustub selle ümber 50 meetri raadiuses piiranguvöönd, kui kaitse alla võtmise otsusega ei kehtestata piiranguvööndi väiksemat ulatust. Seni on Võrumaa kaitsealuste looduse üksikobjektide ümber kehtinud piiranguvööndi ulatus 50 m. Käesoleva määrusega määratakse kõigile loodusobjektidele konkreetse objekti kaitsevajadusest lähtuv piiranguvööndi ulatus. Seetõttu tehakse keskkonnaministri 12. mai 2006. a määruses nr 33 „Võrumaa looduse üksikobjektide kaitse alla võtmine” järgmised muudatused: 1) paragrahvi 2 lõike 1 sissejuhatavast lausest jäetakse välja tekstiosa „koos neid ümbritseva piiranguvööndiga, mille ulatus on 50 m”; 2) paragrahvi 2 lõige 2 tunnistatakse kehtetuks ja 3) lisas esitatud kaardid „Saarniite jalakas” ja „Väikuni viieharuline kuusk ehk punde puntrakuusk” tunnistatakse kehtetuks.

Loodusobjektide uued kaardid on esitatud käesoleva määruse lisana.

3. Menetluse kirjeldus

Üksikobjektide ümbritseva piiranguvööndi täpsustamise määruse eelnõu avalik väljapanek toimus 6. juunist kuni 9. juulini 2011. a Keskkonnaameti Põlva-Valga-Võru regiooni Võru kontoris, Ähijärve kontoris ja asukohajärgsetes kohalikes omavalitsustes. Teade eelnõu avaliku väljapaneku kohta avaldati väljaandes Ametlikud Teadaanded (31. mail 2011), üleriigilises ajalehes Eesti Päevaleht (4. juunil 2011) ja kohalikus ajalehes Võrumaa Teataja (4. juunil 2011).

Looduskaitseseaduse §-s 9 sätestatud kaitse alla võtmise menetluse käigus saadeti kaitsealuse loodusobjekti piiranguvööndis paiknevate kinnisasjade omanikele teade tähtkirjaga. Kiri sisaldas märget, et kui pretensioone ega ettepanekuid ei esitata, loetakse, et kinnisasja omanik on määruse eelnõu kooskõlastanud. Peale selle sisaldas kiri teadet, et avalikku arutelu ei korraldata, kui selleks ettepanekut ei esitata.

Kirjad saadeti 37 maaomanikule, Antsla, Haanja, Rõuge, Võru, Sõmerpalu, Lasva, Urvaste, Misso, Meremäe, Mõniste, Varstu, Vastseliina Vallavalitsusele, Võru Maavalitsusele, Riigimetsa Majandamise Keskusele ja Lõuna Regionaalsele Maanteeametile.

Keskkonnaametile tagastatud kirjade kohta avaldati teade Ametlikes Teadaannetes 13. juulil 2011. a ja üleriigilises ajalehes Eesti Päevaleht 14. juulil 2011. a.

Avalikustamise käigus saatis kirja Reinu kinnistu omanik. Tema kinnistule jääb kaitsealune objekt, avalikustamisele esitatud nimega *Karsna kadakas*. Maaomaniku ettepanek oli kasutada puu nimena endiselt *Reinu kadakas* nagu see oli algselt olnud, kuna puul ei ole mingisugust seost lähedal asuva Karsna järvega ja lisaks kasutatakse nime *Reinu kadakas* erinevates planeeringutes ja arengukavades. Veel juhtis maaomanik tähelepanu, et puu asukoht on Lasva vallas Pille külas, mitte Tsolgo külas nagu oli eelnõus ekslikult kirjutatud. Keskkonnaamet vastas kirjale (15-4/11/20340-3): võttes arvesse maaomaniku ettepaneku ja märkused, jääb puu nimena kasutusele *Reinu kadakas*.

Looduskaitseaduse § 91 lõike 18 järgi tuleb korraldada uus avalik väljapanek, kui looduskaitseaduse § 9 lõike 1 alusel algatatud pooleli oleva kaitse alla võtmise menetluse avalik väljapanek on toimunud rohkem kui kaks aastat enne 2013. aasta 1. maid, või kui menetluse ajal on asjaolud muutunud.

Seoses haldusreformiga on Võrumaa kaitsealuste loodusobjektide nimekirja lisatud kaheksa objekti, mis asusid Põlvamaal. Need objektid on Ilumetsa kraatrid, Karisilla kivi, Lautsi pettäi, Lepiku määnd, Niitsiku Suurkivi, Rebasemäe kuused, Rebasemäe allikad ja ürgmets ning Rõsna kadakas, mille piiranguvööndi ulatust muudetakse ja mis olid avalikul väljapanekul esimest korda.

Kuna Võru maakonna kaitstavate looduse üksikobjektide piiranguvööndi piiride muutmise esmakordsest avalikust väljapanekust on möödunud rohkem kui kaks aastat ja menetluse kord on muutunud, otsustati menetluse viibimise tõttu teavitada menetlusosalisi menetluse jätkumisest ja selleks korraldati **täiendav avalik väljapanek**. Eelnõukohase määruse uus avalik väljapanek toimus ajavahemikus 16.07.–3.08.2018 Keskkonnaameti Võru ja Tartu kontoris, Antsla, Rõuge, Võru ja Setomaa Vallavalitsuses.

Teade avaliku väljapaneku kohta ilmus väljaandes Ametlikud Teadaanded (18.07.2018, teade nr 1319626), üleriigilise levikuga ajalehes Postimees (11.07.2018) ja piirkondliku levikuga ajalehes Lõuna-Eesti Postimees (11.07.2018), samuti Keskkonnaameti veebilehel ja eelnimetatud kohalike omavalitsuste kodulehel. Keskkonnaamet tegi ettepaneku arutada asja ilma avaliku aruteluta. Ühtegi ettepanekut asja avalikult arutada (korraldada koosolek) ei esitatud.

LKS § 9 kohase kaitstava loodusobjekti piiri muutmise menetluse käigus saadeti 72-le kinnisasja omanikule avaliku väljapaneku kohta teade, sh 55-le maaomanikule paber kandjal ja väljastusteatega teade, millele oli lisatud määruse eelnõu ja objekti piiranguvööndi kaart. Elektronpostiteel väljastatud kirjadele oli lisatud ka seletuskiri. Omniva tagastas Keskkonnaametile hoiutähtaja möödumise tõttu kaheksa adressaatideni mittejäädud kirja. Määruse ettevalmistamise ajal ei olnud kolme maaüksuse surnud maaomaniku pärijate kohta andmeid ja neile ei olnud võimalik teadet avaliku väljapaneku kohta saata. Määruse eelnõu ja seletuskiri saadeti e-kirjaga Antsla, Rõuge, Võru ja Setomaa Vallavalitsusele, Muinsuskaitseametile, Maanteeametile ja riigimaa esindajale Riigimetsa Majandamise Keskusele. Eramaaomanikelt laekus neli ettepanekut. Antsla Vallavalitsus teatas, et nõustub määruse eelnõuga, teised asjasse puutuvad isikud ja asutused kooskõlastasid määruse eelnõu vaikimisi.

Maaomanikelt ja kohalike omavalitsustelt laekunud märkused ja ettepanekud ning nende arvesse võtmine või arvesse võtmata jätmine on esitatud tabelis 2. Keskkonnaamet on vastanud ettepanekute tegijatele kirjalikult.

Tabel 2. Maaomanikelt laekunud seisukohad vastuseks Keskkonnaameti poolt avalikustamise ja väljapaneku perioodil (16.07–3.08.2018) väljasaadetud kirjadele.

| Arvamuse esitaja nimi ja seos eelnõuga | Arvamuse/ettepaneku kokkuvõte | Menetleja otsus |
|--|---|---|
| Antsla Vallavalitsus | Nõustub ettepanekuga. | Võetud teadmiseks. |
| 91804:001:0229 omanik | Maaomanik tegi ettepaneku kaaluda enda maaüksusel (katastritunnus 91804:001:0229) kasvava Roosisaare tamme (I puu) piiranguvööndi ulatuse vähendamist 30 meetrini sarnaselt Roosisaare tamme II puuga. | <p>Mittearvestatud.</p> <p>Maaomanikule selgitati, et suurim lubatud piiranguvööndi ulatus on määratud nendele põlispuudele, millel on tüüpiline avamaastikus kasvanud isendile omane väga laiuv võra või mis on väga vana ja harjunud kasvama kindlates tingimustes ning millele on oluline säilitada pikk vaatesiht. Roosisaare I tamm kasvab avalikult kasutatava ja tihti külastatava ujumiskoha vahetus läheduses, mistõttu on puu lähialal toimetamiseks ja ka külastajate ohutuse tagamiseks vajalik kaitseala valitseja igakordne nõusolek.</p> <p>Samuti ei ole maaüksuse sihtotstarbeline (100% maatulundusmaa) kasutamine üksikobjekti piiranguvööndisse kuulumise tõttu oluliselt piiratud, sest teatud tingimustel on valitseja nõusolekul piiranguvööndis ehitamine ka lubatud.</p> |
| 46503:005:0273 omanik | Maaomanik tegi ettepaneku määrata piiranguvööndi ulatuseks 10 m eelnõus oleva 30 m asemel, sest ostes ei olnud ostudokumentides märget kinnistul olevate piiranguid põhjustada võivate objektide kohta ning maa sihtotstarve on elamumaa. | <p>Mittearvestatud.</p> <p>Maaomanikule selgitati, et eksituse tõttu on Niitsiku Suurkivi Maa-ameti aluskaardil märgitud valesse asukohta ning selgitati miks sellele on määratud 30 m raadiusega piiranguvöönd ning mida vastavalt looduskaitseadusele on piiranguvööndis lubatud või keelatud objekti kaitseks teha. Samuti ei ole maaüksuse sihtotstarbeline (100% elamumaa) kasutamine üksikobjekti piiranguvööndisse kuulumise tõttu oluliselt piiratud, sest teatud tingimustel on valitseja nõusolekul ehitamine ka lubatud.</p> |

| | | |
|--------------------------|--|--|
| 46503:005:0274 omanik | Maaomanik tegi ettepaneku määrata piiranguvööndi ulatuseks 10 m eelnõus oleva 30 m asemel põhjendades, et kivi asub metsaserval ja piiranguvöönd on valdavas ulatuses avatud heinamaal. | Mittearvestatud. Maaomanikule selgitati, et eksituse tõttu on Niitsiku Suurkivi Maa-ameti aluskaardil märgitud valesse asukohta ning miks sellele on määratud 30 m raadiusega piiranguvöönd, samuti seda, mida vastavalt looduskaitseadusele on piiranguvööndis lubatud või keelatud objekti kaitseks teha. Kaitsealune loodusobjekt asub metsamaal ja ligikaudu 2/3 piiranguvööndist on samuti metsamaal. Piiranguvööndi ulatus 30 m ja selles rakenduv kaitsekord on proportsionaalne objekti olulisusega ning ei takista maa sihtotstarbelist kasutamist, kuid võimaldab objekti valitsejal seada tingimusi (n pinnase kaitse vajadus, alles jäetavate puude liigiline koosseis ja hulk, raidmete ladustamine vmt) rahnu ümbruse kaitseks. |
| 87402:001:0151 omanik | Maaomanik tegi tuginedes 1875. a taluplaanile objekti nimemuutmise ettepaneku põhjendusega, et ajalooliselt on talul olnud teine nimi (Sarnito) kui see on määruses objekti nimes (Saarniite). | Arvestatud. Tuginedes ajaloolisele talunimele tehti määruse eelnõus muudatus ja loodusobjekti ametlik nimekuju on Sarnito künnapuud. |

Pärast avalikku väljapanekut murdus tormis Lalli lühterkuusk, mis kasvas Rõuge-Vastseliina kõrvalmaantee ääres riigimaal. Hävimise tõttu on Lalli lühterkuusk määrusest eemaldatud ja määruses on üks loodusobjekt vähem, kui oli avalikul väljapanekul olnud määruse eelnõus.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Euroopa Liidu õigus ei reguleeri otseselt määruse eelnõus käsitletud küsimusi.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on neutraalne loodus- ja elukeskkonnale. Eelnõus käsitletud loodusobjektid on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel (oluline) mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Määruse jõustumine ei too kaasa organisatsioonilisi muudatusi.

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 20 ostab riik kaitsealuse kinnistu omaniku soovil eramaad, mille sihtotstarbelist kasutamist kaitsekord oluliselt piirab. Määruses käsitletavate looduse üksikobjekte ümbritseva piiranguvööndi maa-ala oli juba varem kaitse all ja neile kehtivat

kaitse-eeskirja ei muudeta, st kaitsekord ei muutu. Määruse jõustumisega ei teki riigil kohustust nende kinnistute omandamiseks, st eramaade riigile ostmise kulu ei teki.

Kuna määrusega vähendatakse piiranguvööndite ulatust, siis vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb eelnõu jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude mõningane suurenemine, sest väheneb üksikobjekte ümbritsevate piiranguvööndite kogupindala. Summa, mille võrra tulu suureneb, ei ole märkimisväärne, sest piiranguvööndite vähenemine on pindalaliselt väike. Maamaksuseaduse § 4 lõike 2 kohaselt makstakse looduskaitseaduse § 68 alusel sätestatud looduse üksikobjekti piiranguvööndi maalt maamaksu 50% maamaksumäärast. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustuse muudatus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuarist.

Määrusega täpsustatakse 55 Võru maakonnas asuva kaitsealuse looduse üksikobjekti piiranguvööndi ulatus, mille pindala enne korrigeerimist oli kokku 43,68 ha (56 x 0,78) ja pärast on pindala 36,98 ha. Võrumaa üksikobjektidest 39 paikneb eramaal, 13 riigimaal, üks munitsipaalmaal ja kaks jätkuvalt riigiomandis oleval maal. Kaheksal Võrumaa objektil on piiranguvööndi ulatus 0 m, sest need asuvad teisel kaitsealal, nelja objekti puhul kasutatakse suurimat lubatud piiranguvööndi ulatust. 42 objekti piiranguvööndit vähendatakse ja kahe pindalalise objekti piiranguvöönd suureneb tuginedes loogilistele piiridele looduses. Võrumaa üksikobjekte ümbritsevate piiranguvööndite maa (37,03 ha), millelt arvutatakse maamaksu jaguneb vastavalt maa omandivormile 20,87 ha eramaad, 16,18 ha riigimaad, 0,24 ha munitsipaalmaad ja 0,015 ha JRO maad.

Vabariigi Valitsuse määruse „Kaitstavat loodusobjekti sisaldava kinnisasja riigi poolt omandamise ja ettepanekute menetlemise kord ning kriteeriumid, mille alusel loetakse ala kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist oluliselt piiravaks ning kinnisasja väärtuse määramise kord ja alused” § 3¹ lõike 5 kohaselt piirab ala kaitsekord kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist, kui kinnisasi asub linnas, alevikus või maastikukaitseala eritüübina kaitstavas pargis, mille välispiir on kinnitatud pärast 9. juulit 1994. a. Selle järgi jäävad Rõuge tammed ja Kooli pettäi tiheasustusalale, kus objekti kaitsekord piirab oluliselt kinnisasja sihtotstarbelist kasutamist.

Kaitse-eeskirja eelnõul on puutumus kõikide määruses nimetatud omavalitsuste üldplaneeringuga. Kehtestatud üldplaneeringud jäävad kehtima niivõrd, kuivõrd need ei ole vastuolus ehituseadustiku, planeerimisseaduse ning looduskaitseaduse ja selle alusel koostatud kaitse-eeskirjaga. Planeeringuseaduse (edaspidi *PlanS*) § 92 lõike 1 kohaselt vaatab kohaliku omavalitsuse volikogu üldplaneeringu iga viie aasta tagant üle. Üldplaneeringu ülevaatamisega selgitatakse välja ja vaadatakse üle õigusaktidest (sh kaitse-eeskirjast) tulenevate muudatuste planeeringusse tegemise vajadus (*PlanS* § 92 lõige 2 punkt 4) ning muud planeeringu elluviimisega seotud olulised küsimused (*PlanS* § 92 lõige 2 punkt 6). Kuna määrusega täpsustatakse üksikobjektide piiranguvööndi ulatust, siis tuleb järgmisel volikogu koosseisul omavalitsuse üldplaneering üle vaadata ja teha vajaduse korral muudatused, st kanda üldplaneeringusse looduse üksikobjekte ümbritseva piiranguvööndi vähendatud ulatus. Muid põhimõttelisi muudatusi määruse jõustumisel üldplaneeringutele ei ole.

Määruse jõustumine ei too kaasa rangemaid piiranguid metsa majandamisele, seetõttu ei teki Võrumaa metskonnal saamata jäävat tulu.

6. Määruse jõustumine

Käesolev määrus jõustub 10. päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Maaeluministerium ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministerium kooskõlastasid eelnõu märkusteta. Ülejäänud ministriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1–3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud seda põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.